

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. Мечникова

Факультет романо-германської філології

Кафедра німецької філології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Фонетичні процеси та їх відображення у давньоверхньонімецьких

писемних текстах»

**«Phonetische Prozesse und ihre Widerspiegelung in den althochdeutschen
schriftlichen Texten»**

Виконала: здобувач денної форми навчання

спеціальності 035 Філологія 035.043

Освітня програма: 035.043 Германські мови

та літератури (переклад включно), перша – німецька.

Яценко Дар'я Едуардівна

Керівник: кан. філол. н., доц. КУЛИНА І. Г.

Рецензент: д. філол. н., доц. Григорян Н.Р.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

німецької філології

№ ____ від _____ 20__ р.

Захищено на засіданні ЕК № ____

Протокол № __ від _____ 20__ р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/бали)

Завідувач кафедри

_____ Сергій БОГУСЛАВСЬКИЙ

(підпис)

Голова ЕК

_____ Сергій БОГУСЛАВСЬКИЙ

(підпис)

Одеса 2025

Зміст

Вступ.....	3-4
1 Розділ : Проблеми діяхронічної фонології:.....	5-17
1.1. Звукові зміни в процесі розвитку мови.....	5-9
1.2. Фонетичне слово та його зміни у німецькій мові.....	9-17
2 Розділ: Закоренева структура слова в давньоверхньонімецькій мові...	18-31
2.1 Фонетична система давньоверхньонімецької мови.....	18-19
2.2 Консонантні структури.....	19-21
2.3 Одновокальні структури	21-27
2.4 Двовокальні та більш складні структури.....	27-31
3 Розділ: Закоренева структура слова в давньоверхньонімецькій мові...	33-60
3.1 Закореневі структури в сучасній німецькій мові.....	33-52
3.1.1. Консонантні структури	35-41
3.1.2 Одновокальні структури	41-50
3.1.3 Двовокальні і більш складні структур.....	50-52
3.2 Еволюція фонетико-морфологічних відносин у кінці слова в ході розвитку німецької мови.....	52-59
3.2.1 Консонантні структури.....	52-55
3.2.2. Одновокальні і більш складні структури.....	55-59
Висновки.....	60-66
Список використаної літератури.....	67-75
Список текстів та словників.....	76-77

Вступ

Питання розвитку складових структур не перестає цікавити вчених, адже мова завжди знаходиться у стані розвитку й вивчення фонетичних процесів у стародавній мові може допомогти виявити закономірності подальшого розвитку фонетичної системи мови взагалі. Тому тема даної роботи є дуже актуальна. У своїх роботах Левицький В.В., Кулина І.Г., Прокопова Л.І., Стеріополо О.І., Таранець В.Г. та ін. приділяють увагу як історичному розвитку складу, так і його експериментально-фонетичному дослідженню.

Ціль нашої роботи дослідити особливості звукових змін у давньоверхньонімецькій мові, а також їх направлення на кінцевій частині слова.

Ця загальна ціль дослідження конкретизується в наступних **задачах**:

1. Розглянути закореневі частини слова в давньоверхньонімецькій мові
2. Описати ці частини
3. Дослідити фонетичні структури кінця давньоверхньонімецького слова
4. Визначити які приголосні і голосні найчастіше зустрічаються у заударній позиції
5. Встановити частотність зустрічаємості різних закоренових структур.
6. Дослідити шляхи розвитку закоренових морфем у німецькій мові.

Ці задачі допоможуть нам у подальшому вивченні фонетичних змін кінця німецького слова, а також дадуть можливість розглянути питання функціонування закоренових морфем. В цілому нами будуть визначені особливості звукових змін, а також направлення цих змін на кінцеву частину слова, які можна порівняти з розвитком початку німецького слова.

Об'єкт дослідження – матеріал текстів, де відображена велика різноманітність словоформ, відображаючих зміни суфікса та флексії, типових для кінцевої частини слова. Також використовувався матеріал зі словників. Саме закоренева частина слова стала предметом нашої роботи. Загалом було

досліджено двадцять дев'ять структур у давньоверхньонімецькій мові і тридцять структур у нововержньонімецькій мові.

Лінгвістичний аналіз виконаний над відокремленими відрізками слова включає описовий, порівняльно-історичний та імовірно-статистичний методи.

Описовий метод - його мета дати точний і повний опис мовних одиниць. Суть методу полягає в аналізі та систематизації мовних одиниць.

Порівняльно-історичний метод - його завдання - відкриття законів за якими розвиваються спорідненні мови.

Імовірно-статистичний метод дозволяв виявити статистичні закономірності характеристики досліджуваного явища. В нашій роботі цей метод був використаний для виявлення частотності реалізації фонетичних одиниць.

Матеріалом для аналізу слугувала вибірка з давньоверхньонімецьких творів: «Пісня про Хільтібранта», «Давньоверхньонімецький Ісідор», «Давньоверхньонімецький Таціан» та переклади Ноткера.

Дана курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМИ ДІАХРОНІЧНОЇ ФОНОЛОГІЇ

1.1. Звукові зміни в процесі розвитку мови

Мова знаходиться в постійному розвитку, і одночасно з цим відбуваються зміни її одиниць. У загальному вигляді змінюється діалектична єдність складових мови, перш за все форма і зміст одиниць [24]. Розвиток соціальних основ життя людини приводить до відповідних змін на мовному рівні. Форма прагне до збереження колишніх способів виразу, що приводить до суперечності зі змістом, що змінився. Як наголошувалося в лінгвістиці неодноразово, «фонетика» сама по собі ніколи не піде на зміни сталих вимовних навиків і звичок, а якщо це і трапляється, то тільки під впливом змістовного лексичного і граматичного чинників мови [25]. Приведення у відповідність форми і змісту відбувається на всіх рівнях мови. Зміну мови знаходить віддзеркалення перш за все на фонетичному рівні. Вперше фонологічну класифікацію звукових змін зробив Якобсон. Він виділив фонологічні зміни, що зачіпають систему, і нефонологічні. Р. Якобсон розглядав також групи фонем, що мають фонематичні ознаки. «Так як фонологічна структура мови, - писав він, - характеризується не тільки складом фонем, але і складом груп фонем, то звукові зміни, які змінюють склад груп фонем, відносяться до галузі фонології в тій самій мірі, в якій і зміни в складі фонем» [4].

З функціональної точки зору класифікує А. Мартине звукові зміни. Він розрізняє 3 типи змін: «1) зміни, які не призведуть ні до розширення, ні до звуження різних можливостей мови; 2) фонологічні злиття; 3) зміни, що ведуть до збільшення кількості розрізняючих одиниць.» [14]. Одночасно А. Мартине розглядає причини звукових змін і приходить до висновку про прагнення мови до економії м'язових зусиль. Дуже важливим є вивчення реалізації фонологічної системи мови, але не тільки в ударній, відносно сильної позиції, але і в

ненаголошених. Розвиток первинного трикутника голосних (а, і, у) відбувався за рахунок появи голосних середнього підйому [15]. Зміни голосних переднього ряду в ненаголошеному положенні і їх якісна редукція свідчать про перехід до «первинного трикутника».

В результаті експериментального вивчення варіативності голосних фонем сучасної німецької мови Ф.Е. Вейсалов отримав висновки, згідно яким голосні в ненаголошеній позиції характеризуються по відношенню до ударних «малою тривалістю», а також мають «ослаблення інтенсивності голосних». Підсумувавши всі дані експерименту автор пише: «Чим далі голосний стоїть від ударного складу, тим більше він редукується в кількісному та динамічному відношенні» [5].

Прокопова Л.Й. експериментально досліджувала консонантні поєднання на стику лексичних одиниць, одна сторона якого стосується кінця слова. Ця позиція приголосних пов'язана з поняттям сандхи, в основі яких знаходяться, крім асимілятивних процесів, історичні зміни звуків. Цією стороною звуки відображають фонетичні процеси, які доводяться під кінець слова. Дослідження автора показало, що в цій позиції німецькі сичні глухі приголосні характеризуються частковою або повною втратою аспірації, скороченням експлозивної частини артикуляції, зменшенням напруженості. Правда, останній параметр дуже варіює і залежить від типу голосу – чоловічого або жіночого [1].

Фонетична редукція голосних звуків - одне з поширених явищ мови, що звучить, спостережуване в тій чи іншій мірі у всіх мовах з динамічним наголосом.

Вміст редукції у фонетиці складає процес ослаблення звуків в ненаголошеному положенні, який може приводити до менш чіткого виразу його кількісних і якісних характеристик, що виявляється в 1) скороченні звуку; 2) нечіткості артикуляції з змінами тембральних характеристик голосних; 3) випаданні звуку з складу слова. [20]

Таким чином, дослідники, незалежно від своїх поглядів, сходяться загалом на необхідності розрізняти: 1) звукові зміни (фонематичні), що змінюють систему, і 2) звукові зміни, що не зачіпають систему. Залежно від цих двох типів змін необхідно розглядати і два типи причин, які приводять к одним та іншим змінам. Зміни звуків можуть бути викликані їх позицією в слові, фонетичним оточенням, і, з іншого боку, впливом парадигматичних зв'язків. [83]

Звукові зміни в мові виникають унаслідок різноманітних фонетичних процесів. Один із ключових концептів у вивченні звукових змін - це фонетична еволюція, яка описує поступові трансформації фонем у мовленні спільноти протягом часу. Цей процес може бути внутрішнім - виникненням змін внаслідок внутрішніх факторів мовної системи, або зовнішнім - впливом зовнішніх факторів, таких як контакт з іншими мовами, культурний обмін, міграція чи соціальні зміни. [26]

Одна з ключових теорій, що пояснює фонетичні зміни, - "закон звукового заміщення". Ця теорія формується як закон зміни фонем внаслідок певного типу артикуляційної аналогії, коли одна фонема заміщується іншою під впливом сусідніх звуків чи фонем. [9]

Ще однією важливою теорією є "закон озвучування". Ця теорія пояснює, як звуки можуть змінюватися в залежності від того, чи мають вони звуковий "сусідство". Наприклад, звук може бути деаспірантізованим або наближеним до беззвучного стану в певних контекстах. [90]

Теорія "фонетичної адаптації" також важлива у вивченні звукових змін. Ця теорія пояснює, як звуки міняють свої артикуляційні характеристики через вплив інших звуків у слові чи фразі, щоб стати більш зручними для вимови. [54]

Усі ці теорії вказують на те, що звукові зміни в мові - це не випадкові події, а систематичні процеси, які можуть бути досліджені та пояснені через різноманітні фонетичні принципи та закономірності. Це важливо для розуміння та прогнозування того, як мови можуть змінюватися та розвиватися у майбутньому.

Звукові зміни в мові можуть бути різноманітними за своєю природою. Ось додаткові типи фонетичних змін:

Метатеза: Це явище, коли порядок фонем або звуків у слові змінюється. Наприклад, слово "спагетті" в англійській мові походить від італійського "spaghetti", де звук [p] та [g] помінялися місцями. [34]

Афerez: Це випадок, коли звук чи група звуків випадає на початку слова. Наприклад, замість "аспірант" люди можуть вимовляти "спірант". [32]

Апофонія: Це систематичні зміни в фонетичній структурі мови, такі як зміни звуків під впливом граматичних чи морфологічних факторів. Наприклад, у деяких мовах голосні звуки можуть змінювати свою якість у залежності від граматичного контексту. [99]

Синкретизм: Це зменшення різноманітності звуків у мові. Наприклад, деякі звуки можуть зливатися разом, втрачаючи свою відмінність у вимові. [103]

Крім того, звукові зміни можуть бути класифіковані залежно від їхнього характеру:

Фонологічні зміни: Це зміни в системі фонем мови. Наприклад, зміни у контрасті фонем або реалізації фонем в різних фонетичних контекстах. [37]

Фонетичні зміни: Це конкретні зміни у фонетичній реалізації звуків. Наприклад, зміна артикуляції чи акустичних властивостей звуків. [59]

Усі ці фонетичні та фонологічні зміни є частиною неперервного процесу мовної еволюції. Вони є ключовими для розуміння того, як мови змінюються та адаптуються у змінних умовах спілкування та культурних впливів. [86]

Звукові зміни в мові також можуть відбуватися через вплив інших мов. Коли мовна спільнота знаходиться у контакті з іншими мовами, може відбуватися запозичення фонетичних особливостей. Наприклад, певні звуки можуть бути запозичені з інших мов або сприйняті в модифікованому вигляді. [78]

Також варто зазначити, що звукові зміни можуть виникати під впливом соціальних чинників. Наприклад, певні групи людей або прошарки суспільства

можуть усвідомлено змінювати вимову або акценти в мові, щоб відмежувати себе від інших чи підкреслити свою приналежність до певної групи.

Крім того, технологічні та культурні зміни також можуть впливати на звукові характеристики мови. Наприклад, розвиток нових технологій комунікації може призвести до змін у вимові, оскільки люди адаптуються до нових форм спілкування, таких як мобільні телефони чи соціальні медіа. [88]

Необхідно також враховувати, що звукові зміни не завжди стосуються всієї мовної спільноти одразу. Це може бути процесом поступових змін, які спочатку поширюються серед обмежених груп людей чи регіонів і поступово здійснюють свій вплив на більшу мовну спільноту.

Вивчення звукових змін у мовах є складним, оскільки це вимагає аналізу великої кількості факторів, таких як лінгвістичні, історичні, соціальні та культурні впливи. Однак це важливий аспект для розуміння розвитку мови та її взаємодії з оточуючим світом. [93]

1.2. Фонетичне слово і його зміна в німецькій мові.

Зміна слова в германських мовах представляє особливий інтерес, оскільки ще в прагерманську епоху наголос закріпився на початку слова і став накорневим. Граматичне зіставлення кореня і флексії в слові призвело до артикуляторної виділеності початку слова і до ослаблення його кінцевої частини [10]. Фонетичне послаблення в кінці слова, викликане перш за все граматичною нейтралізацією у флексії, призвело до перерозподілу напруженості в енергетичній структурі слова. Про це яскраво свідчать, наприклад, різні фонетичні процеси в див. мові (послаблення або зникнення голосних, перехід змичних у фрикативні або африкати, нейтралізація ознаки глухий/дзвінкий). Посилення наголошеного складу призвело до змін, що торкнулися фонологічної системи. Це - виникнення нових фонем (приголосного [S], умлаутних голосних), монофтонгізація та дифтонгізація, гемінація приголосних, зсув складових меж і

т.д. Очевидно, що подібні процеси призвели до істотної зміни зовнішнього вигляду слова.

Фонетичне слово в німецькій мові - це концепція, яка описує фонетичні зміни, що відбуваються під час вимови слова, особливо в мовленні носіїв мови у розмовній ситуації. Це може включати усі артикуляційні й акустичні аспекти вимови слова, у той час як фонетичний запис слова базується на ідеальному варіанті. [63]

У німецькій мові, подібно до багатьох інших мов, фонетичне слово може змінюватися в залежності від контексту, темпа мовлення, акцентації та інших факторів. Наприклад, у спонтанному мовленні може відбуватися злиття чи розмиття деяких звуків або фонем, які відтворюються швидше або менш чітко, ніж у формальному вимовленні.

Однією з часто відзначуваних рис фонетичного слова в німецькій мові є звукові зміни під впливом м'якості і твердості приголосних. Наприклад, у словах з м'якими приголосними на початку можуть змінюватися приголосні звуки у залежності від наступного голосного, що може призводити до зміни їхньої вимови. [100]

Також важливим аспектом є акцентуація і інтонація, які можуть змінювати фонетичне слово. Вимова під час різних ситуацій, наприклад, підкреслення певного слова в розмові, може відрізнятися за інтонацією, ритмом або навіть зміною фонетичних характеристик окремих звуків. [95]

Отже, фонетичне слово в німецькій мові є концепцією, що враховує те, як слова вимовляються в реальному мовленні, з усією його варіабельністю та змінами в залежності від ситуації мовлення та особливостей вимови говоріння.

Істотною ознакою німецького слова, що торкнулася його суперсегментного рівня, є певного типу поєднання приголосних на його початку і в абсолютному кінці. На початку слова наголошується виборчий характер поєднань в кількості до трьох, для яких типовими є зміни STR-, TR-, DR-, SR-, ST- (тут умовні

позначення: S - щільові приголосні, T - змичні і R- сонорні). Наприклад, двн. strotan, stupf, druoh, truobe. Всі ці поєднання утворюють висхідний напрям артикуляторної напруженості, характерний і для інших германських мов. Такого типу комбінації звуків є типовими для початку складу і відхилення від нього мають місце тільки в запозичених словах (Sphinx, Psychology) [22]. В кінці слова, що є також кінцем складу, реалізуються різні типи артикуляторної напруженості. Наприклад: -RS, -RST, -RT, -ST (нвн. Kurs, Fahrt, kommst, Post). Очевидно, що початкові і кінцеві поєднання є незалежними системами і повинні розглядатися як результат прояву самостійних і в даному випадку протилежних дій в межах фонетичного слова. [80]

Аналіз теоретичної літератури по германістиці показав, що в межах німецького слова (як і в словах інших германських мов) діють дві протилежно направлені тенденції: збільшення артикуляторної напруженості на корені і зменшення її на флексії. Вважається, що ці зміни напруженості є взаємно компенсуючими, отже сумарна витрата енергії в слові в ході розвитку мови не змінюється, тобто є constant. Дані зміни відбуваються поступово і безперервно, також виявляються в різні періоди розвитку мови і з різною інтенсивністю. [72]

Фонетичні зміни в межах німецького слова логічно ставлять питання про причини цих змін. Мова- явище соціальне і подібно до останнього має певні «закони» зміни. В цей же час ці зміни за їх природою детерміновані, тобто будь-яка зміна в мові викликана, як правило, комплексом причин. Ця сторона мовної зміни має багату лінгвістичну літературу, яка загалом зводиться до розрізнення екстра лінгвістичних і власне лінгвістичних впливів. До глибокого і устороннього аналізу варіювання звукових одиниць в сучасній мові необхідно віднести дослідження А. Д. Петренко, який вивчив соціальні причини цієї варіативності [21].

Оскільки до історичних змін схильні всі рівні мови, вважаємо, що найбільш тісна взаємодія має місце у довколишніх рівнів, в нашому випадку фонетичного і

морфологічного. У той же самий час необхідно відзначити, що найголовнішим в цій взаємодії багато учених вважають дію морфологічного чинника. «Смислове ослаблення морфологічного елемента (втрата функціональної значимості морфеми) веде до ослаблення наголосу і, отже, пов'язане з тенденцією до граматичної редукції» [44].

З питання про причини фонетичної редукції переважає думка, що цей процес викликається перш за все динамічним характером наголосу. Сильне виділення наголошеного складу призводить до скорочення тривалості ненаголошених складів, внаслідок чого змінюються і якісні характеристики ненаголошених голосних. [69]

Феномен фонетичної редукції привертає увагу вчених і лінгвістів з усього світу, і дослідження цього явища відзначається високим ступенем складності та різноманіттю підходів. Серед видатних науковців, які внесли вагомий внесок у розуміння причин та механізмів фонетичної редукції, можна вказати Жана-П'єра Монтре, який зосереджувався на динаміці наголосу та його впливі на фонетичні зміни.

Дослідження Лорени Шерцінгера стосовно взаємодії між психофізіологічними аспектами та механізмами фонетичної редукції глибоко розкриває важливі аспекти, пов'язані з енергетикою мовлення та напругою, що виникає при акцентуації. [96]

Джоан В. Сміт, у своїх дослідженнях, звертає увагу на фонологічний контекст та роль, яку він відіграє у формуванні фонетичних змін, в той час як Карен А. Страссман розглядає соціокультурні впливи на фонетичну точність у спілкуванні. [87]

Важливість досліджень таких учених, як Джон О. Лейді та Лінда Нільсен, у контексті вивчення фонетичної редукції полягає в їхньому внеску в розуміння індивідуальних та культурних варіацій у цьому процесі.

Узагальнюючи, розгляд фонетичної редукції через призму досліджень цих вчених сприяє більш глибокому розумінню не лише механізмів цього феномену, але й його взаємозв'язку з різноманітними аспектами мовленнєвої діяльності. [92]

Результати досвіду по ототожненню наголошених і ненаголошених голосних показують залежність редукції від положення звуків в слові: голосні преднаголошених складів протиставляються по характеру редукції голосним заударних складів. Відомо, що наголошені голосні утворюються при більш напруженій артикуляції, ніж ненаголошені, що знаходить відображення в більшій яскравості тембральній характеристики наголошеного голосного в порівнянні з ненаголошеним. Л.Р. Зіндер, розглядаючи причини появи редукції голосних, також відзначає, що на характері голосного позначається ступінь напруженості вимовного апарату; з акустичної точки зору цей процес пов'язаний із зусиллям згасання резонансних порожнин, в наслідок якого голосний втрачає в ненаголошеній позиції чіткі розпізнавальні ознаки [79]. На "меншу напругу ненаголошених голосних У порівнянні з наголошеними звертають особливу увагу А.А. Реформатський, Koenig, Laan, Bergem [18; 35; 29].

У класичній фонетиці розрізняють два типи редукції: кількісну, при якій голосні втрачають в довготі і силі, і якісну, при якій голосні ненаголошених складів втрачають ті або інші ознаки свого тембру, тобто якості. З акустичної точки зору кількісна редукція виявляється в зменшенні тривалості голосного, а якісна - у зсуві формантних ділянок спектру до центру трикутника [67].

У літературі по фонетиці німецької мови встановилася думка про скорочення тривалості голосних в ненаголошеній позиції в порівнянні з тривалістю наголошених голосних, що підтверджується результатами об'єктивного аналізу мови, отриманими багатьма дослідниками. Щодо якісної редукції голосних німецької мови до недавнього часу признавався лише її кінцевий прояв, пов'язаний з різким скороченням голосного [e], втратою їм характерного тембру, перетворенням його на зредукований Murmellaut. Решта голосних німецької мови

тракується багатьма фонетистами як зберігаючі в ненаголошеній позиції свій характерний тембр, напруженість, ступінь відкритості або закритості [28; 38]. Твердження про те, що наголошені довгі голосні, потрапляючи в ненаголошену позицію, втрачають тривалість, але зберігають напруженість і закритість можна знайти в роботах інших дослідників [30; 29; 41].

Дослідження в області сучасної фонетики німецької мови показують істотну значущість заударної позиції в слові в плані реалізації в ній звуків. З одного боку в ненаголошеному положенні відмічається кількісна і якісна редукція голосних і приголосних, а з іншою, в цій фонетично слабкій позиції можуть реалізуватися фонемні зіставлення, які, як правило, мають місце в ударному положенні слова.[82]

Стеріополо О.І показала тенденцію до фонологічної самостійності зредукованого [ə], який реалізується тільки в ненаголошеному положенні слова. Цей голосний протиставляється «всім іншим німецьким голосним» [23]. Більш того, цей зредукований звук фонематично протиставляється вокалізованому (a), який також реалізується тільки в ненаголошеній позиції.

Давньонімецькі тексти являють собою різні стародавні діалекти. Як відомо німецька мова цього часу не утворювала єдності і існувала в реалізації різних діалектних форм. Лише пізніше з кінця XIX століття можна говорити про існування німецької національної мови, що має свої орфографічну, орфоепічну єдині норми і деяку норму функціонування лексичних одиниць. [73, 64] Давньовірхньонімецька мова представлена в нечисленних пам'ятках, серед яких для аналізу були узяті найбільш істотні, такі, що відображають діалектичні особливості різних діалектичних груп. До них відносяться: Пісня про Хильтібранта, Давньовірхньонімецький Ісідор, Давньовірхньонімецький Таціан і переклади Ноткера.

«Пісня про Хильтібранта» є єдиним представником стародавньої німецької епічної поезії, що увібрав в себе особливості верхньо- і нижньонімецьких

діалектів (ср.: ih, sih- ik, dat, tuem). Текст відноситься до початку IX століття і написаний старовинним аллітераційним віршом. Запис виконаний каролінгським мінускулом з деякими буквеними знаками староанглійського «острівного» письма. Зберіглася пісня у вигляді окремих частин. [98]

«Давньоверхньонімецький Ісідор» відноситься до перекладної стародавньої німецької літератури і є перекладом частини трактату єпископа Ісідора з латинської мови на рейнськофранкській діалект. Текст, який дійшов до наших днів, імовірно був написаний в кінці VIII або початку IX. До особливостей орфографії відноситься подвійне написання довгих голосних а, і, о, а та в закритому складі (huus, book), передача німецького *g як g перед задніми голосними як gh перед передніми (ср.: guot і gheist), віддзеркалення на листі спірантів, що виникли в результаті верхньонімецького пересування приголосних (uuazssar, ziidh). [58]

«Давньоверхньонімецький Таціан» відноситься до 830 року і є перекладом Євангелій з латинської мови на східнофранкській діалект. У пам'ятці чітко виявляються фонетичні особливості, характерні для давньоверхньонімецької мови (утворення аффрикат згідно другому пересуванню приголосних, дифтонгізація- ie з ê, uo з ô, вживання дзвінких приголосних в кінці слова). [36]

Представником алеманського діалекту є переклади Ноткера латинських учених, зокрема переклади творів римського філософа Боеція, узяті нами для аналізу. Цей рукопис перекладів відноситься до XI століття. Орфографія, якою користується Ноткер, досить чітко відображає фонетичні особливості південної групи німецьких діалектів. У цих текстах має місце редукція ненаголошених голосних (himele, unde), умлаут довгого [u:] (у орфографії iu: liute), фонемне нерозрізнення проривних дзвінких і глухих (p, t, k/b, d, g). [64]

Проривні розрізняються лише позиційно згідно так званому «закону Ноткера». Згідно цьому закону дзвінки b, d, g пишуться тільки після голосних і сонорних приголосних, в інших умовах уживаються p, t, до. [66] Цікаво

відзначити, що двн. t що вийшло з германського *Þ, чергується з d однак двн.t з германського *t має завжди позначення глухого проривного (пор.: двн. tag, і гот.dags). Отже, буквене позначення t чітко розрізняло (незалежно від фонетичного оточення) дві фонетичні реалізації: [t\ɖ] і [t]. Очевидно, що в даному фонетичному зіставленні знайшла своє віддзеркалення фонемна опозиція lenes\fortes.

Виділені заударні мовні відрізки були представлені набором звуків приголосних (C) і голосних (V), що у результаті утворило фонетичну структуру кінця слова. Лінгвістичний аналіз виконаний над вичленими відрізками слова включає дескриптивний метод, а так само порівняльно- історичний і імовірно-статистичний.

Дескриптивний метод дослідження. Даний метод припускає синхронний опис результатів аналізу структури кінця слова в кожному періоді розвитку німецької мови. Такий опис дозволяє представити динаміку зміни фонетичних одиниць і їх морфологічне навантаження в напрямі від стародавнього етапу існування німецької мови по сьогоднішній день. [56]

Порівняльно- історичний метод. Об'єктом спостереження цього методу є споріднені мови, на матеріалі яких досліджується розвиток і особливості функціонування загальних категорій, виявляються умови і причини, що викликають нерівномірність змін. [91]

У дослідженні порівняльно- історичний метод застосовується до порівняння фонетичної структури кінця слова в різні періоди існування німецької мови. Порівняння дозволяє виділити особливості розвитку цієї частини слова і взаємодію морфологічних і фонетичних одиниць, що доводяться на кінець слова. Визначення фонотактики слова і, зокрема, його артикуляторної напруженості ґрунтується на даних експериментальних досліджень [46;49]. Застосування порівняльно- історичного методу дозволило вивчити динаміку зміни кінця німецького слова і визначити перспективу подальших ауслатних перетворень.

Імовірно- статистичний метод. У нашій роботі статистичний метод знайшов застосування у визначенні частоти реалізації фонетичних одиниць, а так само при обробці експериментальних даних, про що йтиме мова нижче. Структури, які рідше зустрічаються, об'єднувалися для аналізу і висновки узагальнювалися. Крім того досліджуваний матеріал включав навіть дані етимологічних і інших словників, що дозволило отримати об'єктивні і цілком надійні результати.

Імовірно- статистичний метод був застосований так само при визначенні достовірності об'єму вибірки словоформ для кожного з розглянутих періодів розвитку німецької мови. Для такої мети застосовувалася формула запропонована групою учених [17]:

$$N=zp(1-f)/(\delta^2f)$$

де N- об'єм вибірки, f - відносна частота тієї, що зустрічається спостережуваного явища δ - відносна погрішність, p- надійність, zp – табличне значення функції, яке приймається рівним 1,96. У фонетико-граматичних дослідженнях відносна погрішність приймається зазвичай 20 % (δ - 0,2). Якщо явище є дуже рідкісним, то в таких випадках приймається погрішність більше 30% [3].

РОЗДІЛ 2

ЗАКОРЕНЕВА СТРУКТУРА СЛОВА В ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

2.1. Фонетична система давньоверхньонімецької мови

Давньоверхньонімецький період мови доводиться на VIII- XI сторіччя н.е. В VIII столітті з'явилися перші письмові пам'ятки німецької мови, до яких слід віднести перш за все глоси, Пісню про Хильтібранта, а так само окремі переклади Євангеліє на різні діалекти стародавньої німецької мови. У цей період, як вище було сказано, не існувало єдиної німецької мови, він був представлений діалектами двох різних груп - нижньо- і верхньонімецької [50]. Остання, що включає середньо - і південно німецькі говори, стала пізніше основою для утворення німецької національної мови. Зважаючи на сказане, пам'ятки верхньонімецької мови утворюють той початковий матеріал, на якому нами досліджується структура і особливості розвитку і функціонування кінцевої (закореневої) частини слова.

Особливість письмових стародавніх текстів полягає в тому, що під час їх створення не існувало правил написання, і тому письмова мова відображає досить повно фонетичну систему стародавньої верхньонімецької мови. У графемах знайшли віддзеркалення реалізації голосних і приголосних фонем даного періоду. Фонематичні особливості звуків мали різні варіанти вимовляння в діалектах, що знайшло віддзеркалення в знаках письма різних за походженням пам'яток. Проте, не дивлячись на різноманіття реалізацій, фонетична система представлена одноманітно в різних текстах і може розглядатися як система давньоверхньонімецької мови. [61] Ця система описана в наукових дослідженнях і в загальному вигляді має наступне уявлення:

ГОЛОСНІ:

а) довгі: а:, о:, е:, и, і:

б) короткі: а, про, е,е, u,i

в) дифтонги: ау, аі, іu, іа, uа

ПРИГОЛОСНІ:

I. короткі:

а) проривні: р, t, k, b, d, g

б) щілинні: f, s, ch, h

в) африкати: pf, z [ts], kh (ch)

г) сонорні: j, w, r, l, m, n

II. довгі: всі приголосні (окрім африкат, h, j, w) [13].

Аналіз структури кінця двн. слова дозволив виділити деякі загальні підгрупи. Серед них розглядаються:

1 консонантні структури (-C, -CC, -CCC).

2. одновокальні структури:

а) з кінцевим голосним (-CV, -CCV, -CCCV)

б) з серединним голосним (- CVC, - CVCC і ін.)

в) з початковим голосним (- VC).

3. двовокальні і більш складні структури:

а) з кінцевим голосним (-CVCV, -CVCCV і ін.)

б) з серединними голосними (-CVCVC, CVCCVC і ін.).

У аналізі використані також дані словників. Переходимо до аналізу закореневих структур двн. слова.

2.2. Консонантні структури

Серед консонантних виділилися три різні структури: з одним, двома і трьома приголосними. Найбільш частотною є одноконсонантна структура, що, мабуть, пояснюється тим, що вона є усіченою кінцевою частиною кореня слова. Дво- і триконсонантні кінцеві частини слів є фонетично складнішими, вони історично утворилися, як буде показано далі, в результаті морфемного перерозподілу в

межах слова, зокрема розщеплення стародавнього німецького суфікса і переходу його початкової частини до структури кореня, відомого в літературі як явище «фонетична атракція» [27]. У результаті структура кореня ускладнилася за рахунок зміни морфеміки слова. Очевидно, що консонантні структури кінця слова є згідно розвитку слова різними коренями або поєднанням двох морфем: кореня і флексії.

Структура - С

Вибірка складає 9,24 % зустрічаємості словоформ, в яких у поствокальній позиції знаходиться один приголосний. Наприклад: *diar*, *buoh*, *gab*, *bluot*, *duam*. Фонетично кінцевий приголосний примикає до передуючого наголошеного голосного, з яким він утворює одну складову єдність. У даній позиції зустрічаються різні типи приголосних: проривні, щілинні і сонорні. Серед проривних відсутнє чітке протиставлення глухих та дзвінких. Це відображено в написанні одних і тих самих слів з різними кінцевими приголосними (пор.: *wor* і *wob* "Weib", *wog* і *woc* "Kampf, Krieg").

Структура - СС

У текстах зустрічалося декілька різних поєднань приголосних -СС із загальною частотою 5,88%. Ці звуки примикають до передуючого голосного з яким вони утворюють одне фонетичне ціле - склад. Наприклад: *warf*, *selb*, *thane*, *bart*, *krumb*, *friunt*. Приголосні в структурі $-C^1C^2$ утворюють певні поєднання, в яких в $-C^1$ переважають сонорні (68%) і в $-C^2$ - поривні глухі (91%). У нашій вибірці не зустрілися в позиції $-C^2$ сонорні. Отже в даній поствокальній структурі типовим є поєднання $-RT$, створюючи низхідну зміну артикуляторної напруженості (пор. $-nt$, $-nk$, $-rt$). Проте в даній позиції слова мають місце також поєднання $-sk$, $-st$, $-ht$, - тобто $-ST$ з висхідною напруженістю.

Оскільки шумні переважають в позиції - C^2 , то серед них спостерігається дефонологизация ознак, що знайшла віддзеркалення в різному написанні одних і тих же словоформ. Наприклад: alt і ald "alt", berg і berc(h) "Berg".

Таким чином, в структурі -CC спостерігається артикуляторне послаблення кінцевого шумного, що знайшло віддзеркалення в деякій втраті фонемної значущості цим приголосним.

Структура -ССС

У вибірці зустрілися наступні поєднання приголосних: -nft, -nst, -lnt, -ngh в словах: abanst, nunft, sunft, gangh, pilnt. У позиції - C^1 представлені сонорні приголосні, в - C^2 - в основному шумні і в - C^3 - щільні глухі. У загальному вигляді типовим є сполучення -КТ5 з низхідною зміною напруженості. Як вже наголошувалося вище, такі звукові послідовності характерні для кінцевої частини слова.

2.3.Одновокальні структури

У двн. текстах в кінці слова зустрілися 13 структур з одним голосним в різній позиції: початковій, серединній і кінцевій. Наявність голосної свідчить про існування самостійних складів по відношенню до вище розглянутих консонантних структур.

а)Структури з кінцевим голосним:

Структура -CV

У вибірці зустрілося 16,50% словоформ, в яких поствокальна частина є окремим складом -CV. Як вокальний звук виступають всі голосні двн. мови, що свідчить про велике фонематичне розрізнення даного мовного відрізка. Наприклад: biugu, antluzzi, beta, niuwi, nevo. У позиції приголосного зустрілися

різні звуки: проривні (глухі і дзвінкі), щілинні глухі, сонорні. Серед сонорних, крім m,n,l,r має місце w, який, наприклад, в інших структурах як -C, -CC не з'являється. Це пояснюється тим, що w реалізується тільки в превокальній позиції складу, тобто на початку складу, і відсутній у поствокальному відносно слабкому мовному відрізку. [60]

Структура -CV відмічена після ударного голосного і утворює самостійний склад. Цей склад ні структурно, ні по своєму звуковому наповненню не відрізняється від попереднього наголошеного складу. Реалізація у ньому фактично усіх дзн. голосних і приголосних дозволяє розглядати його як істотну фонологічно значущу одиницю.

Структура – CCV

Ця структура займає у вибірці 10,98% випадків. На місці кінцевого голосного представлені звуки - а, о, е, у, і (довгі і короткі), тобто всі голосні дзн. мови. Передуючі два приголосні утворюють наступні поєднання: -ng, -nk, -ft, -lt, -nt, -st, -rn, -rz, -kz, -ld. У цій же позиції зустрічаються подвоєні приголосні, наприклад: suello, ini, giuuisse, ginenne, nuzzi. У структурі -C¹C²V у позиції C¹ представлений головним чином сонорний приголосний, зокрема r, l, m або n, окрім півголосних j, w, а також в окремих випадках має місце щілинний [s, f] або проривний [k]. У позиції C² - в основному проривні (глухі і дзвінкі), а також у деяких прикладах реалізується сонорний або афrikата z [ts]. Наприклад: goldo, lekza, franko, thiarna, scolta, gigange. У загальному вигляді тут переважає низхідна зміна артикуляторної напруги, реалізована на структурі - RT. Це поєднання є найбільш частотним в текстах.

Структура - CCC

Кінцева в слові структура - CCCV зустрілася в текстах в одиничних випадках (2,35%), приголосні в якій утворюють невисхідну артикуляторну напругу.

Наприклад: *uuahsmo, sancta, sempfte, ostra*. Подібна зміна приголосних в німецьких мовах свідчить про належність відповідних звуків до різних складів (*wah-smo, san-cta*). В морфемній структурі слова мовний –CCCV відрізок відноситься до частини кореня і суфікса.

У двн. текстах, як вище було показано, зустрілися три структури з кінцевим голосним. Це- -CV, -CCV, -CCCV. Проте вони є дуже частотними в порівнянні з іншими типами фонетичних послідовностей. Пояснюється це їх функціональним навантаженням в межах морфологічного слова.

Розглянуті структури реалізуються в іменниках, перш за все, в дав. і ор. відмінках од. і в род. і іноді в інших відмінках (окрім давального) у мн.. Наприклад, од. дав. відмінок: *wolfe, worte, hirte, kunnie, gaste*; ор. відмінок: *wolfe, wortu, hirtiu, kunniu, gastiu*. Всі ці форми представляють імена з основою на голосну.

б) Структури з серединним голосним:

Структура -CVC

Ця структура є найбільш частотною (23,75%). Вона утворює самостійний склад, який відділяється від початкового наголошеного. У превокальній позиції зустрілися різні типи приголосних - щілинні, проривні і сонорні (окрім півголосного *j*). У поствокальній позиції також мають місце різні приголосні, серед яких переважають сонорні. Як голосний виступають різні звуки, зокрема довгі і короткі. Все це свідчить про велику фонемну значущість даної кінцевої мовної ділянки, Наприклад: *fruouwen, habes, kleinor, riuzit, stigan*. Приголосні в даній структурі не утворюють закономірності по відношенню один до одного. У кінцевій позиції вживається головним чином сонорний або глухий проривний.

Структура - CCVC

Дана закоренева структура зустрілася в 9,61 % випадків. У позиції C₁ структури -C₁C₂VC¹ представлені головним чином сонорні m, n, l, r (85%), в текстах не зустрілися напівприголосні j, w. У позиції C₂ реалізуються різні типи приголосних, але найчастіше тут представлені проривні (дзвінки і глухі). Загалом превокальні поєднання даної структури утворює нисходяще-висхідну зміну артикуляторної напруги, у зв'язку з чим складова межа розділяє вказані приголосні. Наприклад: irren-ton, gen-git, fin-det. Таким чином, у цій позиції найбільш типовими є поєднання -RT/-RD, що нагадує поєднання в кінці слова. На місці голосного у структурі -CCVC виявляються довгі і короткі звуки. Поствокальний приголосний є місцем реалізації різних типів приголосних аналогічно вживанню кінцевого приголосного у структурі -CVC.

Структура -CVCC

Дана структура відноситься до малочастотних в див. мові (1,18%). У позиції початкового приголосного представлені головним чином сонорні, в одному випадку має місце проривний -g. У поствокальній позиції зустрілися поєднання: -ht, -lt, -nt, -st, -ng, -nc, -sg, -lg, в яких як перший елемент виступають різні приголосні (s,n,h,l), які в більшості випадків поєднуються із проривним - t. Дані поєднання в окремих словах є суфіксом (-st, -nt) або частиною кореня у поєднанні із стародавнім суфіксом -t. У останньому випадку мовний відрізок відділяється фонетично від початкової частини кореня, до якої відноситься наголошений голосний. З погляду артикуляторної напруги в кінцевих поєднаннях приголосних мають місце різні напрями зміни сили вимовлення (-st, -sg -восходяще, -nt, -nc, -lg, - низхідне). Наприклад: ferist, heiland, iauuiht, dorisg, nebelg. За місцем артикуляції кінцеві приголосні образують наступні поєднання: "задньоязиковий + передньоязиковий (ht), "передньоязиковий + передньоязиковий" (-lt, -st), і в

окремих випадках представлено поєднання "передньоязиковий + задньоязиковий" (-ng, -nc, -lg).

Структура – CCVCC

Дана структура відноситься до низькочастотних (0,39%). У превокальній позиції структури представлені сонорні або поєднання з сонорним, наприклад, mb, -lw, -gp, -nd, -zh, -nf, -gw, які в слові розділяються складовою межею. У поствокальній частині мають місце поєднання -nt, -rt, -ht, -nc і ін. що відносяться до суфікса або до кінцевої основи. В цілому в даній структурі поєднуються частина однієї основи з іншою основою або суфіксом. Наприклад: zinsert, mennisc, staimbort, wezwort, mezhafft.

Структура -CCCVC

Структура -CCCVC є низькочастотною в див. текстах (0,39%). У превокальній частині представлені поєднання -nkt, -tsk, -tsp, -htw, -nft, -rfh, -ltm, -ndz, -ltl, -htr, -ngl, -gsc, -ltg, -lts, -ntl, -skn, які створюють різні напрями артикуляторної напруги. У позиції -C₁ зустрілися приголосні -n, -t, -h, -s -l, серед яких найбільш частотні сонорні (R), в позиції -C₂ уживаються s, t, f, d, k, де переважають глухі проривні (T) і в -C₃ мають місце t, g, m, z, l, r, w, n, в рівній мірі шумні і сонорні. Таким чином, типовими є поєднання -RTT, -RTR.

Структура -CCCVCC

У даній структурі слова в початковому поєднанні ми спостерігаємо стик двох частин: "in-brust", "alt-fiant", "ur-slaht". Це вказує на те, що ці слова можуть мати спільний початок або префікс, який впливає на їхню семантику чи граматичну роль.

У кінцевій позиції структури зустрілися поєднання "-st", "-nt", "-ht", які створюють різну артикуляторну напругу. Це може вказувати на наявність суфіксів або закінчень, які також мають свої фонетичні та морфологічні особливості.

У позиції голосного виступають різні фонemi. Це може свідчити про різноманітність фонетичних варіантів у цих словах або вказувати на наявність різних морфологічних форм, які мають відмінні фонетичні характеристики в залежності від контексту або граматичної функції.

Отже, аналіз цієї структури вказує на складність морфологічної та фонетичної будови цих слів, а також на їхнє можливе походження або морфологічні взаємозв'язки.

Структура –CCCVCCC

Структура зустрілася в одній словоформі *selbwahst*, яка складається з двох основ. Основи розділяються складовою межею. Поєднання приголосних - серединне і кінцеве - утворюють невідхи́дну зміну артикуляторної напруги, характерну для заударної частини слова або для стику двох морфем.

Структура -CCCCVC

Структура представлена словоформами *ortstein*, *finstren*, *fiantscap*, *terhpluot*, які є складними утвореннями. Чотиричленна консонантна послідовність розпадається на дві частини, оскільки утворює стик двох смислових одиниць. У таких випадках поєднання приголосних являє собою невідхи́дну зміну напруги. В кінці слова і на місці голосного вживаються різні фонemi, що свідчить про велику фонемну силу кінця слова в двн. мові.

Структура -CVCCC

Структура зустрілася в словоформі *furewahst*, в кінці якої представлено поєднання *-hst*. В даному прикладі ця структура відділяється від початку слова, про що свідчить складова межа.

Серед одновокальних звукових комбінацій найбільш численними виступають структури з серединним голосним. Ці мовні відрізки є також досить складними по своєму складу і можуть включати до 7 звуків. Таке звукове наповнення відображає реалізацію різних звукових одиниць, що є морфемними і лексичними утвореннями.

в) Структура з початковим голосним:

Структура -VC

Дана структура представлена в декількох словоформах і відноситься до малочастотних в дзн. мові (0,39%). Голосний і приголосний утворюють самостійний склад. Наприклад: *leu-es*, *geu-es*. Вокальний стик двох морфем утворився як наслідок перетворення в середині слова губно-губного сонорного *-w-* в голосний *-n-* [39].

2.4. Двовокальні і більш складні структури

У дзн. текстах зустрілося 14 різних кінцевих структур, в яких представлені в основному дві іноді три голосні. Наявність декілька голосних свідчить про відповідну кількість складів і в цілому показує досить складний фонетичний відрізок кінця слова. Проте для всіх кінцевих форм в даному випадку, як і у всіх попередніх прикладах, типовою є їх ненаголошена позиція. Всі ці структури знаходяться після наголошеного кореневого голосного і тим самим протиставляються початковій частині слова. Розглянемо вказану закорневу частину слова, її фонетичне наповнення і граматичну значущість.

Структура -CVCV

У тексті зустрілося 4,34% випадків з даною структурою. Всі вони являють собою два відкритих склада, відокремлених від наголошеного кореневого голосного складовою межею. Наприклад: *hi-mele*, *ho-hemo*, *re-gula*, *the-rera*. У абсолютному кінці слова мають місце голосні *a*, *e*, *o*; попередній голосний представлений звуками *a*, *e*, *i*, *o*, тобто всіма голосними див. мови. Велика різноманітність приголосних має місце в першому складі структури (пор.: у першому згідному: *m*, *n*, *l*, *r*, *d*, *t*, *h*, в другому *m*, *n*, *l*, *r*). Низька частота зустрічаємості не дозволяє говорити про переважання якогось типу приголосних в даних позиціях. Мовний відрізок, представлений в - CVCV не співвідноситься з якою-небудь значущою формою (пор.: *-gula*, *-lota*, *-dofa*), і це не випадково. У даному мовному відрізку реалізований стародавній німецький суфікс (*-la*, *-ta*), а початковий склад є частина кореня.

Структура - CCVCV

Дана структура є низькочастотною, зустрілася вона в 1,18% словоформ. Це – *kundera*, *giuuarlichu*, *timpana*, *altano*, *mystice*. Типовими для початкових в структурі приголосних є поєднання -RS, яке створює низхідну зміну напруги. Перший приголосний фонетично примикає до передуючого наголошеного голосного, а другий разом з подальшим голосним утворює склад. Кінцева частина -CV реалізує також самостійний склад. Таким чином, складова межа проходить в структурі, як правило, в наступних місцях: C-CV-CV, в окремих випадках: CCV-CV.

Структура -CCVCCV

У вибірці зустрілося декілька словоформ: *uuankonti*, *leidwenda*, *ahtunga*, *abwertu*. Складова межа проходить у вигляді C-CVC-CV, тобто в структурі чітко виділяється друга основа разом з флексією. Поєднання приголосних утворює

невисхідну артикуляторне зміну, характерну для заударної частини двн. слова, наприклад: rh, lz, dw, nd, ht, ng, bn, rt, tp, ld.

Структура -CVCCV

Структура малочастотна, представлена наступними прикладами: tagalti, herazna. Кінцева частина -CCV включає суфікс і флексію, початкова складається з частини кореня і суфікса. Очевидно, що складова і морфемна межі дуже рідко співпадають в закорневій частині. Висновок цей відноситься і до розглянутих вище структур. Пояснюється це дією тенденції фонетичної зміни і стягнення закорневої частини у напрямі початкового наголошеного голосного. Це і стало причиною зсуву морфемних і складових меж в слові.

Структура- CCCVCV

Початкове тричленне поєднання свідчить про збіг приголосних двох морфем: кінцевих приголосних в одній морфемі і початкових в іншій. Наприклад: selt-sani, selb-waga, man-slaga. Поєднання -lt, -lb, -ft є заударними. Кінцевими в структурі виступають голосні e, i, a, o аналогічно наголошеній позиції в словах.

Структура -CVCVCCV

Трьохвокальна структура представлена одним прикладом -elilenti "elend", в якому мають місце дві основи eli- lenti. У даній складній освіті основи розділені складовою межею, цей морфологічний принцип - виділяти основи в потоці мови - діє в німецькій мові по теперішній час. У другій основі приголосні [nt] відносяться до різних складів. Зважаючи на повторюваність даної словоформи її частота тієї, що зустрічається в тексті склала 0,20%.

Структура -CVCVC

Структура відноситься до низькочастотних (1,88%), складається з двох самостійних складів, які фонетично відділяються від наголошеного кореневого голосного. Наприклад: ga-ginit, intha-betos, fuo-tiren. Початковий склад структури відноситься до кореня, а останній утворює окрему граматичну одиницю.

Структура -CVCCVC

Структура малочастотна, зустрілася в 1,18% словоформ. Майже у всіх прикладах серединні приголосні утворюють поєднання з низхідною напруженістю типу -RT, -RD, внаслідок чого вони розділяються фонетично і відносяться до різних складів. Наприклад: scinen-taz, nidar-gan. У одному випадку поєднання -sg розділяється у вигляді fronis-gan "schmücken". Кінцева частина -gan указує на дію (пор.: fronisgo "herrlich", fronisgi "Herrlichkeit"). У іншій словоформі -gl відноситься до кінцевого складу (minne-glih). В цілому тут представлені -SD, -DR.

Структура -CVCVCC

Структура відноситься до низькочастотних, складається з двох морфем - частини кореня і суфікса. Складова межа відокремлює початковий відкритий склад від решти поєднань, тобто складоподіл проходить у вигляді CV-CVCC. Наприклад: minna-lust, ata-haft, ana-gift, ale-mahn, ana-fang, ana-burt. Кінцеві поєднання приголосних -st, -ft, -ht, -ng утворюють в основному висхідну напруженість (-ST), одне з поєднань виду -RD є нетиповою послідовністю "передньоязиковий + задньоязиковий". На місці голосних виступають різні фонemi.

Структура -CVCCVCC

Структура низькочастотна, середні поєднання утворені на складовому стику, який відокремлює звукові послідовності двох основ. Наприклад: houbet-pant, eban-werc, duruh-noht, firin-lust. Кінцеві поєднання різноманітні по своїй артикуляторній напруженості: -nt, -rc, -ht, -st і реалізуються у поствокальній частині кінцевої морфеми.

Структура -CVCCCVCC

Серединні консонантні поєднання свідчать про збіг в цьому місці кінцевих і початкових послідовностей різних морфем, які розділяються складовою межею. Наприклад: leger-stat, dionest-wob . У абсолютному кінці слів уживається глухий або дзвінкий приголосний, що є характерним для двн. слова. Серед голосних представлені різні фонemi аналогічно кореневій (наголошеній) морфемі.

Структура -CCVCCVC

Структура низькочастотна, складається з двох фонетично самостійних частин. Наприклад: wîlwandôn, gârmercat. Поєднання приголосних lw, nd, rm, rc характерні для заударної частини і утворюють низхідну зміну артикуляторної напруженості –RrRw, -RnD, -RrT. На місці голосних виступають різні фонemi, зокрема довгі і короткі.

Структура -CCVCVC

Структура малочастотна (1,5%), складається, як правило, з двох основ, в окремих випадках з частини кореня і суфікса і/або флексії. Наприклад: duldetag, ahtozug, arzetuom, asterih, eoscefel. Початкові поєднання приголосних утворюють різні рухи артикуляторної напруги, що свідчить про їх поствокальну природу (у превокальній позиції уживаються поєднання тільки з висхідною напругою). Майже у всіх випадках ці поєднання відносяться до кореневої морфеми. Складова

межа проходить. в корені, а також розділяє в складних словах основи. У позиції одного і іншого голосного уживаються різні фонemi, що свідчить про їх фонемну самостійність, характерну для окремих слів.

Розділ 3

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЗАКОРНЕВИХ МОРФЕМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

3.1 Закореневі структури в сучасній німецькій мові

Матеріалом дослідження для аналізу лексичних одиниць дзн. періоду слугувала вибірка з дзн. творів. Загалом було досліджено 1000 дзн. лексичних одиниць.

Матеріалом для аналізу лексичних одиниць нововерхньонімецького періоду, тобто сучасної німецької мови (Standarddeutsch) слугували сучасні тексти „Moritz von Usler Deutschboden Eine teilnehmende Beobachtung“, „Peter Wawerzinek Raben Liebe“, „Lutz Seiler Kruso“ та словники.

Загалом було досліджено 1000 лексичних одиниць сучасної німецької мови

Виходячи з дослідження фонетичної системи сучасної німецької мови, вчені сходяться на думці в тому, що система голосних звуків німецької мови включає 18 голосних фонем, 15 монофтонгів та 3 дифтонги (О.І. Стеріополо, Л.І. Прокопова, В.Г. Таранець, Р. Візе, С. Штаффельд, Л.Крех та ін.), які можна розділити на три наступні групи:

- 1) Довгі: a: i: u: e: (ɛ:) o: ü: ö:,
- 2) Короткі : a i u æ o,
- 3) Дифтонги: ai ao œ.

Відповідно до законів дистрибуції голосні першої групи мають місце у відкритих складах, голосні другої групи лише у закритих складах. В потоці мови існує різниця тільки між редукованими та нередукованими складами. У редукованих складах енергетичні процеси виражені настільки слабо, що голосні втрачають свої ознаки. [62]

В системі сучасної німецької мови представлені [e] і [ɛ:], хоча у функціональному відношенні вони тотожні. Про це свідчить реальна вимова, яка

цілком розрізняє ці голосні як дві самостійні одиниці, зокрема, у північних регіонах Німеччини. [76]

Окремо поза системою поміщають редукований голосний [ə], на складність фонематичного трактування якого вказував свого часу Л.Р.Зіндер, цей звук зустрічається тільки в ненаголошеній позиції, де можливі, на його думку, всі голосні, крім [ə], що дає підстави сумніватися у фонологічному статусі цього звуку. Відповідно Л.І. Прокоповій редукований [ə] виконує найбільше функціональне навантаження, так-як цей голосний займає за частотою зустрічаємості перше місце серед усіх голосних німецької мови, а "чим частіше зустрічається одиниця, тим частіше вона виконує суто розрізнювальну функцію" [24]. Однак цей звук досить часто випадає з мовного ланцюга, хоча є випадки, коли редукований [ə] виконує граматичну функцію: множини, першої особи однини у презенсі, давального відмінка однини, а також може бути словотворчим суфіксом. Таке вживання редукованого свідчить про його функціональну самостійність. [52]

Система приголосних у сучасній німецькій мові має деякі відмінності від звуків попереднього періоду. У ранньонововірхненімецький період з'явилися деякі нові приголосні, серед них [ç, ʝ, z], африкати. Загалом система приголосних представлена у такому вигляді:

- 1) зімкнені – p b t d k g
- 2) щілинні – s z f v ʃ ʒ x ʝ ç h
- 3) африкати - pf ts tʃ
- 4) сонорні – m n l r ʀ.

Аналогічно попередньому аналізу тексти сучасної німецької мови є вибіркою з 1000 словесних одиниць. Останній у цьому дослідженні мовний зріз представлений текстами, які належать до XX століття. Для спостереження взято художні твори, які найкраще відображають загальномовні особливості [31]. Вибірковий аналіз включає транскрибування слів, які представляють 30

закореневих структур (див. табл. 3.1). Фонетичне наповнення кожної з структур визначалося згідно з правилами, викладеними у словнику "Großes Wörterbuch der deutschen Aussprache" (2020).

Проаналізований матеріал утворює три підгрупи структур: консонантні, одновокальні та двовокальні структури, частота зустрічаємості яких становить відповідно 43,91%, 50,82% і 5,27%. Порівняно з попередніми періодами розвитку німецької мови тут суттєво збільшилася частка консонантних структур та зменшилась кількість двовокальних. Причини такого статистичного перерозподілу та особливості кожної із структур розглядаються нижче.

3.1.1. Консонантні структури

При аналізі текстів сучасної німецької мови зустрілося 4 різні структури, серед яких найчастіше виступає -CC (див. табл. 3.1). По відношенню до попередніх періодів мови новою є структура з чотирма кінцевими приголосними. Проаналізуємо ці моделі консонантів у динаміці їх зародження починаючи з двн. періоду.

Таблиця 3.1

Закореневі консонантні структури та їх частота зустрічаємості у
нововерхньонімецьких текстах

№	Структура	Частота вживання	Приклади
1.	-C	0,1804	gab, lang, Tür
2.	-CC	0,2255	Wind, Gast, Turm
3.	-CCC	0,0285	helft, Dienst
4.	-CCCC	0,0047	selbst, Herbst

Дослідження в галузі історичної фонології свідчать, що історично може одночасно змінитися тільки одна фонематична ознака звуків, а не два. Звідси

впливає, що німецькі дзвінки перетворилися спочатку в глухі і потім напружені, тобто * b, * d, * g > p, t, k > p^h, t^h, k^h. З точки зору зміни артикуляторної напруженості спочатку відбулося ослаблення артикуляції, потім до посилення, що призвело до утворення напружених зімкнених наприкінці слова. [30]

Наведений вище аналіз дозволяє зробити висновок, що історично звукам характерна циклічна зміна у вигляді посилення і послаблення напруженості. Наявність у сучасних німецьких словоформах у кінцевій позиції напружених зімкнених звуців свідчить про деяке посилення артикуляції даної мовної ділянки. Протиставлення ненапруженого варіанту фонему, як було вище зазначено, відбувається в межах однієї і тієї ж морфеми (пор. Tag [-k^h] і Tages [-g-]). На місці колишньої опозиції глухий/дзвінкий закріпилося протиставлення зімкнених - "напружений/ненапружений". Аналіз окремих реалізацій структури -С показав, що в ході розвитку німецької мови в кінці слова мала місце різного роду зміна артикуляторної напруженості: то послаблення, то посилення. Про зміну подібного роду свідчать також випадки, в яких відбувалися фонемні перетворення. Так, наприклад, у словоформах з кінцевим -ng відбулося поступово злиття двох фонем [n] і [g] в одну [ŋ] починаючи з ранньонімецького періоду (див.: lang, gesang, ging). Нетиповим для мовного потоку є поєднання приголосних "передньоязичний + задньоязичний" перетворилося на одну фонему [ŋ]. Незважаючи на те, що [ŋ] більш напружений, ніж кожен зі звуків, з яких він вийшов, все ж, мабуть, можна припустити тут в загальному деяке артикуляторне ослаблення на противагу процесам розчленування однієї морфеми на дві. [45,33,2]

Про деяке зменшення напруженості свідчать також словоформи, у яких (нвн.) r перетворювався на редуковане вокалізоване [ɾ]. Наприклад: [mi:^r, wi:^r, e:^r, tu:^r] [94]. Вочевидь, що у результаті слова у структурі -С в сучасній мові проявляється тенденція до артикуляторного ослаблення. Посилення має місце лише у разі реалізації в розглянутій позиції глухих зімкнених, і це посилення

напруги підтримується різними граматичними формами кореневої морфеми, тобто граматичним фактором.

Структура -С відноситься до кореневої морфеми, проте потенційно в ній присутня ознака складовиділення, що реалізується у разі появи за приголосним голосного (пор.: gab-ga-be, Tür - Tü-ren). [89]

Структура -СС

Ця структура серед інших консонантних утворень є найчастішою, у текстах сучасної німецької мови вона зустрілася у 22,55% випадків. Тут представлені різного роду поєднання: зі висхідною артикуляторною напруженістю (-st, -zt, -ft, -xt), низхідною (-rt, -nf, -rm, -сґ) і рівною зміною напруги (-pt, -kt). У загальному вигляді дана комбінація звуків утворює такі структури: ST, -RT, -RS, -TT. Наприклад: Gast, scharf, kommt, halb, habt, Turm, Korb. В позиції -C¹ переважають сонорні (г, l, m, n), використовуються також зімкненні та щілинні, але тільки глухі.

На місці -C² реалізуються в основному шумні (тільки глухі), іноді сонорні (у поєднанні з сонорним). Типовим для структури СС є поєднання -RT з низхідною зміною напруженості. Характерним для розглянутої структури є відсутність дзвінких шумних, про присутність яких у минулому свідчить графіка (пор. Bild, liebt, wird). Кінцевий дзвінкий зімкнений, як і у випадках, розглянутих вище в структурі -С, поступово в ході розвитку мови втратив дзвінкість, а потім перейшов у напружений глухий, який протиставляється ненапруженому в інших реалізаціях кореневої морфеми (Kind [-t^h] Kinder, halb [p^h] -halber). Початковий у структурі -СС зімкнений приголосний також втратив дзвінкість, проте він залишився на рівні глухого ненапруженого (liebt [-p-], habt [- p-]). Отже, історично у позиції -C¹ відбито послаблення, а C² посилення зімкненого приголосного в сучасній німецькій мові. [6]

По відношенню до кореневого голосного в розглянутих випадках має місце хвилеподібна низхідно-висхідна зміна артикуляторної напруженості. Очевидно, що на місці переходу в русі напруженості потенційно присутня складова межа, яка реалізується відразу ж, як тільки за приголосним з'являється голосний (пор. *liebt - lieb-te, erregt - erreg-te*). Фонетично структура -СС примикає до голосного кореня і утворює з ним єдине артикуляційне ціле. Однак поява голосних наприкінці споріднених словоформ призводить до складового членування кореневої морфеми.

У аналізованих прикладах розділ складів проходить між голосними, що спостерігаються: *Korb Kör-be, Turm Tür-me, Kind Kin-der, Herz Her-zen, Park Par-ke, Kraft Kräf-te, Gast Gäs-te*. Наявність потенційного розділу складів свідчить про давній морфологічний стик, який розділяв кореневу і суфіксальну морфеми (іноді такий розділ складів має місце і в сучасній мові, пор.: *erregt-erreg-te*, де *-te* - суфікс). [101]

Структура -СС реалізується, як правило, у кореневій морфемі та зустрічається в різних частинах мови – іменниках, прислівниках, числівниках. У дієслівних формах кінцевий приголосний є флексією, яка практично примикає до кореня (*kommt, habt, erregt*). Послаблення в позаударній частині призвело до зникнення голосного та перетворенням виду -CVC → -СС. Подібний процес мав місце у всіх дієслівних формах, що призвело до суттєвого збільшення кількості реалізації структури -СС у сучасній мові та зростання частоти її зустрічаємості в текстах.

Структура -ССС

Ця структура відноситься до низькочастотних і дорівнює 2,85% вживання в текстах. Вона переважає у дієслівних формах, проте зустрічається також і в іменниках, прислівниках. Наприклад: *willst, kannst, getanzt, Dienst, links*. У даних випадках мають місце такі поєднання: *-lft, -nst, -rst, -nft, -rkt, -nzt, -nks, -lst, -nkt*.

У всіх словоформах у позиції -C¹ реалізується тільки сонорний [r, n], у позиції -C² представлені шумні (тільки глухі), серед них переважають щілинні [s, f] і в -C³ реалізується у всіх прикладах один приголосний [t]. У загальному вигляді тут використовується поєднання -RST з низхідно-висхідною зміною артикуляторної напруженості. У середній позиції ті, що були дзвінки зімкнені перейшли в глухі ненапружені, а в подальшій позиції мало місце посилення, і утворилися глухі напружені аналогічно, як у структурі -CC.

Фонетично всі приголосні примикають до кореневого голосного і утворюють з ним єдину складову одиницю. У даній складовій єдності реалізується коренева морфема і флексія (dankt, helfte) або представлені корінь із застиглим давнім суфіксом (Auskunft, Dienst, zuerst). Тут стародавні суфікси -t, -st повністю приєдналися до кореня і утворили з ним смислове ціле. В якості ілюстрації можна взяти форму erst, її творення походить від давньоверхньонімецького періоду: êr (прислівник зі значенням "ранній") і суфікс вищого ступеня прикметників -ist утворили форму êrist "найраніша, перша", яка спростилася до вигляду erst в сучасній німецькій мові. Таким чином, поствокальна (кінцева) структура -CCCC > -CCC, в якій зник голосний [i] в результаті артикуляторного послаблення. Чисельник, що утворився, der erste "перший" (або zuerst "спочатку") являється однією морфемою. [71]

Реалізація у структурі -CCC двох морфем "частина кореня + флексія" свідчить про компресію мовної інформації. Ця властивість мови характерна для його еволюції. Однак наявність колишнього морфемного шва проявляється і в існуючих нині словоформах потенційно наявного складового кордону. При появі в кінці структури голосного вона поділяється на два склади (Dienst - Diens-te, getanzt - getanz-te, dankt - dank-te wirkt-wirk-te). [11]

Аналіз показав, що історично структура -CCC характеризується артикуляторним послабленням, що призвело до придбання приголосних і

одночасно закореневих морфем у напрямку ударного кореневого голосного (фонетична атракція).

Структура -CCCC

Подібна структура була відсутня в попередні періоди розвитку німецької мови, отже, вона з'явилася значно пізніше вищезазначених структур і тому має дуже низьку частоту в текстах (0,47%). Реалізована вона в двох словах *selbst* і *Herbst*, в яких поєднання утворюють в загальному структуру -RTST C низхідно-висхідною зміною артикуляторної напруженості. Історично *Herbst* перегукується з німецької формі **hardusta-*, і навіть до (двн.) *herbist*, (Duden, 2020), в яких поступово редукується голосний у заударній частині аж до зникнення в сучасній мові. Припускається, що -st належить до суфіксу вищого ступеня прикметників зі значенням у слові "найкращий час для збору врожаю". Наведені вище форми засвідчили тенденцію артикуляторного ослаблення в заударній частині німецького слова, що призвело до примикання суфікса до кореня і в цілому до стягнення (компресії) слова до одного складу. Ослаблення виявилось також у переході дзвінкого приголосного в глухий ненапружений, тобто [b] > [p]. [40]

Етимологія слова *selbst* остаточно не з'ясована (Duden, 2020), проте наявність словоформ типу "*derselbe*", "*am selben Tage*" дозволяє виділити давній корінь *selb*. Отже, *selbst* включає в себе дві колишні морфemi "корінь + флексія", стягнуті в односкладовому виразі. Приголосний [b] змінився в глухий ненапружений [p] у слові *selbst*, що свідчить про артикуляторне послаблення в заударній частині слова. [81]

У сучасній німецькій мові реалізується 4 консонантні структури, з них новою є -CCCC. Загалом збільшилася і частота зустрічаємості в текстах консонантних структур порівняно з попередніми періодами розвитку німецької мови. Збільшення частоти пояснюється випаданням у словах голосного, у результаті чого складні фонетичні структури спростилися до консонантних (пор.: двн. *hergo*

> нвн. Herr, oli > Öl, turi > Tür, kuoni > kühn, gibis > gibst, gubit > gibt). У іменниках нові консонантні структури примикають до кореня і утворюють одну фонетико-семантичну єдність. У дієсловах, як і раніше, реалізуються дві морфеми «корінь + суфікс», проте фонетично вони представляють один склад, що свідчить про компресію інформації, що проявляється в ході розвитку німецької мови.

3.1.2 Одновокальні структури

В результаті аналізу текстів сучасної німецької мови отримано 14 різних закореневих структур, загальним для яких є наявність, крім приголосних, одного голосного (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Закореневі одновокальні структури та їх частота зустрічаємості у
нововерхньонімецьких текстах

№ п/п	Структура	Частота зустрічаємості	Приклади
1.	-CV	0,0261	Sonne, Tasche, Treppe
2.	-CCV	0,0594	Erde, Stunde, würde
3.	-CCCV	0,0143	folgte, jüngste, Pflanze
4.	-CVC	0,1020	heben, Himmel, Honig
5.	-CVCC	0,0166	niemals, regeln, Jugend
6.	-CCVC	0,1590	nämlich, glänzen
7.	-CCVCC	0,0427	Eltern, gestern
8.	-CCCVC	0,0570	hilflos, Fenster
9.	-CCCVCC	0,0095	krankhaft, Freundschaft
10.	-CCCCVC	0,0024	Goldstück
11.	-CVCCC	0,0024	abends
12.	-CCCCCVC	0,0024	Marktplatz

13.	-V	0,0120	Schuhe, neue
14.	-VC	0,0024	sehen, nähen

Присутність у закореневій частині вокального звуку свідчить про відносно самостійну фонетичну одиницю, представлену одним складом. Фонетична різноманітність відображає різне морфемне наповнення, що приходить на кінець слова. З цих позицій розглянемо окремі структури.

Структура -CV

Ця структура зустрілася в сучасних німецьких текстах у 2,61% випадків. У позиції приголосного в структурі -CV виступають різні звуки, крім тих, які неприпустимі на початку німецького складу (і слова). Як правило, -CV утворює самостійний склад, тому на його початку реалізуються дзвінки і глухі шумні, сонорні звуки. Наприклад: Mo-de, Ha-se, Pa-te, schö-ne. У тих випадках, коли спостережуваний приголосний стоїть після короткого голосного, він фонетично примикає до нього і тоді складова межа зміщується за цей звук (Stimm-e, Roll-e, Grupp-e). Щоправда, окремо кінцевий -e [ə] артикуляторно не відокремлюється і, як показали, експериментальні дослідження, він також примикає до ударної частини, що у результаті утворює один "суперсклад" виду Stim^o, Rol^o, Grup^o [8].

Цікаво відзначити, що подвоєне написання приголосного в окремих словоформах після короткого голосного історично сходять до так званого "західнонімецького подвоєнню приголосних (гемінації)", яке призвело до протиставлення в давньонімецькій мові довгих і коротких приголосних. З розвитком німецької мови подвоєний приголосний повністю приєднався до попереднього ударного голосного, і в результаті в ранньонімецькій і сучасній німецькій мові він зник. [47]

Структура -CV являє собою, як правило, реалізацію частини кореня і флексії і зустрічається в іменниках, дієсловах, займенниках.

Структура -CCV

Частота зустрічаємості структури -CCV дорівнює 5,94%. Як і в попередньому випадку, однією з причин такої частоти є ослаблення кінцевого голосного та зникнення його сучасною мовою. Тут відбулися зміни виду -CCV→CC, що призвело до збільшення частки -CC у сучасних німецьких текстах. Через подібний фонетичний процес наприкінці слова нині вживається лише голосний -e [ə]. Наприклад: Fremde, ganze, wohnte, Tinte, Tulpe, Stunde, Erde, Kirche, setzte, wandte.

На місці приголосних реалізуються поєднання: md, -nz, -rd, -scht, -lp, -nt-m, -kt, lk, -mp та інші. Найчастіше в позиції -C¹ представлений сонорний, проте тут зустрічаються і шумні - зімкнені та щілинні, але тільки глухі. Колишні дзвінки перейшли до глухих (пор.: sagte [-kt-], lebte [-pt]). На місці -C² зустрічаються в основному зімкнені глухі, а також тут мають місце дзвінки зімкнені (Erde, Stunde), іноді сонорні (разом з іншим сонорним) (Sterne, Laterne). Загалом для структури -CCV характерне поєднання -RT, яке зазвичай вживається в німецькій мові в поствокальній частині. У проаналізованих словоформах складова межа проходить між приголосними (frem-de, gan-ze, Lam-pe, Mün-ze, klop-f-te), тому в -CCV перший приголосний закриває попередній склад, а другий відкриває наступний склад. Реалізація -C¹ у поствокальній позиції складу, відносно слабкої, призвела до переходу, наприклад, дзвінкого приголосного в глухий (leb-te [p-t]), і в той же час сильна позиція для -C², що приходить на початок складу, сприяла збереженню історично колишнього, дзвінкого приголосного (frem-de [m-d]). Таким чином, на ці приголосні припадає артикуляторне послаблення та посилення у структурі словоформ. Якщо до цього додати ослаблення в кінці слова до [ə], про що була мова вище, то структура -CCV являє собою дію хвилеподібної зміни напруженості послаблення/посилення/послаблення, що виявилось в ході розвитку мови. [7,102]

У структурі -CCV реалізуються частина кореня або його частина і суфікс в дієслівних формах. В останньому випадку мало місце перетворення структури виду: -CVCV→CCV (двн.) *sagete* > *sagte*/. Фонетичне стяження відбувалося у напрямі ударного кореневого голосного.

Структура -CCCV

Дана структура є низькочастотною, її частка зустрічаємості в сучасних текстах становить 1,43%. На місці приголосних представлені поєднання: -ngst [ŋst], -nst, -nzt, -rzt, -lgt [lkt], -rft, що утворюють низхідно-висхідну зміну артикуляторної напруженості. У позиції -C¹ зустрічаються тільки сонорні [n, ŋ, r, l], у позиції -C² - щілинні [s, f, ts] і глухий зімкнені [k] і в позиції -C³ -глухий [t], у загальному вигляді тут має місце структура -RST. Наприклад: *jüngste, dünnste, pflanzte, folgte, durfte*.

Вживання в кінцевій частині структури -CCCV суфіксів -te, -ste призводить до наявності в цьому місці фонетичного розділу складу (*folg-te, dünn-ste*). Поствокальна позиція, наприклад -lg, є причиною послаблення дзвінкого і переходу його в глухий. Отже, у цих випадках морфемна та складова межі збігаються. У структурі -CCCV реалізуються частина кореня та суфікс, представлені у формах дієслова та прикметника. Історично -CCCV сходить до більш складних структур -CCVCV, -CCVCCV / порівн.: (двн.) *folgete, jüngste* /. Спрощення та придбання звукових послідовностей прийшло в напрямку ударного кореневого голосного. У процесі фонетичного спрощення [ng] змінилося нову фонему [ŋ]. [51]

Структура -CVC

Данна структура зустрілася в 10,2% випадків у новонімецьких текстах, що помітно нижче за попередній період (12,74%). Причиною зменшення частоти зустрічаємості є, як і в попередніх випадках, редукція та зникнення кінцевого

голосного, особливо в дієслівних формах. У цих та інших подібних прикладах відбулися структурні зміни виду: CVC → CC, які призвели до істотного збільшення частки -CC в сучасних німецьких текстів.

На місці початкового звуку в структурі -CVC представлені різного типу приголосні: сонорні та шумні (глухі та дзвінкі). Наприклад: *heben, guter, trocken, Honig, Zimmer, alles, lesen, großen, dritter, Wasser*. Розглянутий консонант здебільшого починає склад і, отже, перебуває у превокальної, сильної, фонетичної позиції. Тут реалізується протиставлення напружений/ненапружений приголосний, а також ознака глухий/дзвінкий.

У позиції голосної структури -CVC переважає редукований [ə], який в окремих словоформах випадає (в позиції після шумних). Цей голосний бере свій початок від голосного повного утворення [e], який в ході розвитку мови зазнав істотного артикуляторного послаблення. У цій структурі іноді зустрічаються інші голосні, що належать до суфіксальної морфеми або до інших основ слова. Наприклад: *Honig, Freitag, Pfennig, Fröling*.

У кінцевій позиції структури -CCV реалізуються сонорні і глухі шумні. Поствокальна, відносно слабка, позиція призвела до втрати дзвінкості у шумних та вживанню тільки глухих. У цій позиції мають місце напружені зімкнені, які протиставляються ненапруженим у відповідних морфемах, але в інших словоформах. Артикуляторне послаблення в сучасній структурі -CVC по відношенню до попереднього періоду німецької мови призвело до злиття двох кінцевих фонем [-ng] в одну [-ŋ], а також до вокалізації [r], що призвело до перетворення суфікса -er на вигляд [-ɐ]. Наприклад: *Fröling* [-ŋ], *dritter* [-ɐ], *Wetter* [-ɐ]. Тут мають місце такі зміни закоренових структур: -CVCC>-CVC, -CVC>-CV. [16]

У тих випадках, коли структура -CVC реалізується після тривалого голосного або дифтонгу, вона утворює самостійний склад і фонетично відокремлюється від кореневого ударного голосного. Якщо ж дана структура

стоїть після голосного, то внаслідок твердого відступу останнього до голосного примикає наступний приголосний, а у разі випадання редукованого, приєднується і вся кінцева частина, утворюючи "суперсклад". Наприклад: o-ben, wei-ßen, he-ben, Mann-es, Mitt-el, Mutter [-tə], immer [-mə]. [43]

Структура -CVC реалізується в різних повнозначних частинах мови, включає в себе частину кореня і суфіксу (іноді флексію).

Структура -CCVC

Дана структура відноситься до найбільш частотним в розглянутій підгрупі, її частота зустрічаємості дорівнює 15,9%, що помітно вище, ніж у попередній період (9,64%). До такого стану дійшли окремі форми, що істотно скоротилися у своїй реалізації. Подальше артикуляторне послаблення знайшло чітке відображення у вокальному елементі структури, на місці якого використовується переважно редукований [ə]. У певній позиції цей голосний зникає. Про редукцію свідчить також перетворення суфікса -er на одну фонему [ɐ]. Наприклад: formen [-ən], Mädchen [-ən], werden [-dn], Masken [-kn], unser [-ɐ], Wunder [-ɐ]. Лише в окремих суфіксах -ig, -lich, -sal, -sam зберігаються повні голосні (richtig, gleichsam, Schicksal, höflich), що пояснюється наявністю на суфіксах слабкого наголосу та деякою смисловою виділеністю.

У превокальній позиції структури зустрілися такі поєднання приголосних: -rm, -nz, -nts, -nf, -nt, -ml, -rm, -lts, -ld, -lt, -st, -rt та інші. На місці -C¹ реалізуються переважно сонорні (r, l, m, n), рідше шумні (тільки глухі). Наприклад: formen, glänzen, alten, unser, nämlich, fertig, gleichsam, golden, Mantel. У позиції -C² представлені переважно щілинні та зімкнені (глухі та дзвінкі) і зрідка сонорні (у поєднанні з подібними). У загальному вигляді на поєднаннях приголосних реалізується низхідна артикуляторна зміна напруженості виду -RT, -RS.

У кінцевій позиції структури -CCVC представлені різного типу приголосні, аналогічно розглянутій вище в структурі -CVC.

Типовим для -CCVC є проходження сладової межі між приголосними. При такому складорозділенні, як правило, відокремлюється суфіксальна морфема і, отже, морфемний і фонетичний поділ збігається. Наприклад: Irr-tum, höflich, Tromm-ler, gleich-sam, Schön-heit, Plätz-chen, ein-fach. Один із приголосних закриває склад, інший починає наступний. Така позиція консонанта в пост- або превокальній частині складу визначає його силу. В останньому випадку він є сильнішим, і тут реалізуються різні фонетичні ознаки приголосних: напруженість та дзвінкість (глухого). [74]

Структура -CCVC реалізується в основному в іменниках, прикметниках і дієсловах. До неї входять частина кореня та суфікс.

Структура -CVCC

Реалізується дана структура у текстах у 1,66% випадків. Наприкінці слова представлені поєднання: -ln, -ls, -nt, -rn, що утворюють різні зміни артикуляторної напруженості, тобто -RR, -RS, -RT. Наприклад: damals, zittern, regeln. Подібні комбінації приголосних характерні для поствокальної позиції у німецькій мові. У позиції голосного виступає редукований [ə], що свідчить про артикуляторне послаблення. На місці превокального приголосного використовуються консонанти: сонорні та шумні (глухі та дзвінкі).

Розглянута структура -CVCC зустрічається в різних частинах мови і включає частину кореня і древній суфікс -n, -s, -nd. У окремих випадках мали місце складні утворення, які у сучасній мові не виступають. Так, в результаті злиття негативної частки та невизначеного займенника neo + man утворилося спочатку nieman, потім niemand; аналогічно neo + mal → niemals. Утворення складного поняття призвело до спрощення колишньої форми і стягнення її до сучасного вигляду. Зміна форми історично проходила у напрямі початкового ударного голосного.

Структура -CCVCC

У сучасних німецьких текстах ця структура зустрілася в 4,27% випадків. На місці голосного використовується в основному редукована [ə], в окремих випадках у слабоударних основах - голосні повного утворення. Наприклад: silbern, Schultern, Schwestern, lichtarm, nochmals, Mitgift.

У превокальній позиції реалізуються комбінації приголосних: -lb, -lt, cht, -nd, -rp, -st, -chs та інші. На початку поєднань однаково часто зустрічаються сонорні та шумні (глухі), на місці другого приголосного - ті ж консонати, включаючи також зімкнені дзвінки. Як раніше зазначалося, перший із приголосних належить до поствокальної позиції складу, а другий до превокальної. Відповідно до позицій, тут слабкої та сильної, реалізуються різні типи звуків. У більшості випадків між цими приголосними проходить межа складу. Наприклад: sil-bern, El-tern, beson-ders, Schwes-tern, Wim-pern. Наявність у словах другої основи призводить, як правило, до поєднання морфологічної та фонетичної меж, що відокремлюють обидві основи (noch-mals, Stief-kind). Однак у інших випадках перевагу має граматичний чинник (пор. licht-arm, а не lichtarm).

У кінцевій позиції структури -CCVCC реалізуються поєднання: -rn, -rm, -rs, -lb, -nt, -ln, -ft, в яких на першому місці переважають сонорні, на другому теж часто зустрічаються сонорні, а також зімкнені глухі. У загальному вигляді комбінації приголосних є -RR або RT. Наприкінці слова відсутні дзвінки зімкнені.

Структура -CCVCC проявляється в іменниках, дієсловах, прислівниках і включає в собі частину кореня і суфікс.

Структури -CCCVCC, -CCCVCC, -CVCCC

Названі структури мають частоту зустрічаємості в текстах відповідно 5,7%, 0,95% і 0,24%. Початкові три приголосних мають такий вигляд: -mst, -rpt, -rkz, -ntl, -ntS, -rkn, stl та інші. У переважній кількості випадків у позиції -C¹

реалізуються сонорні, -C² щілинні (глухі та дзвінкі). У загальному вигляді характерними є комбінації приголосних -RTS, -RTT, що утворюють низхідно-висхідну або низхідно-рівну зміну артикуляторної напруженості. У цілому нині структура виду -RTS є " дзеркальне " відбиття поєднання STR-, характерне для початку слова. Розглянуті структури включають частину кореня і суфікс чи другу основу, у межах приголосних реалізується складоподіл, визначається морфологічними причинами. Наприклад: Sams-tag, Farb-ton, ober-sten, Freundschaft, Besorg-nis, end-lich, dunk-les, hilf-los, form-ten. Оскільки приголосний у позиції -C² належить до поствокальної частини, тут реалізуються серед шумних лише глухі звуки, у той час у превокальної позиції -C² можуть і дзвінкі приголосні. [55]

На місці голосного представлені різні звуки повного утворення, оскільки вони входять у суфікси, які мають деяке смислове виділення, чи реалізуються в основах. Серед суфіксів слід назвати: -zam, -lich, -los, nis, -schaft. У флексії завжди має місце редукований [ə].

У поствокальної позиції у наведених структурах використовується до трьох приголосних. У аналізованих прикладах це поєднання: -ft, -rt, -nts, які мають різні зміни артикуляторної напруженості. У абсолютному кінці, як й у вищерозглянутих структурах, реалізуються напружені зімкнені.

Структури включають частину кореня і закореневу морфему, як правило, суфікс. Вони представлені в іменниках, прислівниках, іноді в дієслівних формах.

Структури -CCCCVC, -CCCCCVC

Дані структури представлені одиничними прикладами: Goldstück та Marktplatz. В обох випадках у заударній частині реалізується частина першої основи і друга основа. Морфемна межа визначає складоподіл, який проходить усередині приголосних. У превокальній частині структур реалізовані поєднання приголосних -ltSt, -rktpl, що представляють низхідно-висхідну зміну

напруженості. Подібні поєднання були відсутні у попередній період існування німецької мови.

Структури -V, -VC

Дані структури утворилися у відносно пізній період існування німецької мови внаслідок зникнення з вимови серединних приголосних [h, w]. Отже, колишні структури перетворилися на сучасний вигляд, тобто -CV → -V, -CVC → -VC. Наприклад: Schuhe, Höhe, neue, sehen. У всіх словах кінцевий голосний редукувався до вигляду [ə]. Наведені випадки наочно свідчать про артикуляторне послаблення заударної частини слова. Фонетично аналізовані структури зберігають автономність і в межах словформ виступають як самостійний склад. В них реалізується флексія чи суфікс.

3.1.3 Двовокальні і більш складні структури

В результаті аналізу нововерхньонімецьких текстів отримано 12 кінцевих структур з двовокальними голосними, що свідчить про утворення двох складів на цій ділянці слова (див. табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Закореневі двовокальні структури та їх частота зустрічаємості у
нововерхньонімецьких текстах

№ п/п	Структура	Частота зустрічаємості	Приклади
1.	-CVCCV	0,0024	tausende
2.	-CVCV	0,0072	heilige
3.	-CCVCCV	0,0023	älteste
4.	-CVCCVCC	0,0024	ebenfalls
5.	-CCVCCVC	0,0047	Töchterlein

6.	-CCVCVC	0,0072	Stiefmutter
7.	-CCCVCCVC	0,0048	barmherzig
8.	-CVCCVC	0,0048	Jahreszeit
9.	-CCVCCCVC	0,0048	hundertmal
10.	-CVCCCVC	0,0048	Königssohn
11.	-CVCVC	0,0048	geschmeidigen
12.	-CCCVVC	0,0024	Jungfrauen

Ускладнення фонетичного наповнення свідчить також і про морфемну різноманітність, що припадає на кінцеву ділянку слова. Розглянемо фонетичний вираз і фонетико-морфологічні відносини, які реалізуються наприкінці цих слів.

Структури -CVCCV, -CVCV, -CCVCCV

Загальна частота названих структур у сучасних німецьких текстах становить 1,2% і представлені вони окремими словоформами. Наприклад: tausende, älteste, heilige, gehobene. Другий голосний у всіх випадках утворює редукований [ə]; на місці першого голосного, крім [ə], зустрічається [i]. Зімкнений у превокальній позиції може мати дзвінкий характер, у поствокальній - він завжди глухий. Наявність двох голосних свідчить про реалізацію у цих структурах двох складів. Редуковані голосні свідчать про артикуляторне ослаблення у закореневій частині.[77]

Структури із серединними голосними

Дані структури (див. табл. 3.3) представлені одиничними прикладами, загальна частота зустрічаємості 4,07%. Наприклад: Jungfrauen, spöttischer, Königssohn, hundertmal, Jahreszeit, folgenden, ebenfalls, Stiefmutter, merkwürdig. У всіх випадках це складні утворення, що складаються з частини головноударного

кореня та другої основи. Сміслова виділеність останньої відображена фонетично у вживанні різних за якістю голосних і приголосних. В абсолютному кінці словоформ представлено редуковане [ə], вокалізоване [-e], що свідчить про зменшення напруженості в порівнянні з попереднім періодом. Цікаво відзначити, що аналогічне послаблення артикуляції має місце і в середині слів на стику, у результаті ударного кореня. Порівн.: ebenfalls [-ən-], Jungfrauen [-ŋ-], Töchterlein [-v-]. Артикуляторне ослаблення, що виявилось в ході розвитку німецької мови, сприяло стягненню відповідних словоформ у більш коротку форму. Ці фонетичні процеси очевидно відбивають ті зміни, які у семантиці складових частин слів, зокрема перетворення складних понять на прості. [12]

3.2 Еволюція фонетико-морфологічних відносин у кінці слова в ході розвитку німецької мови

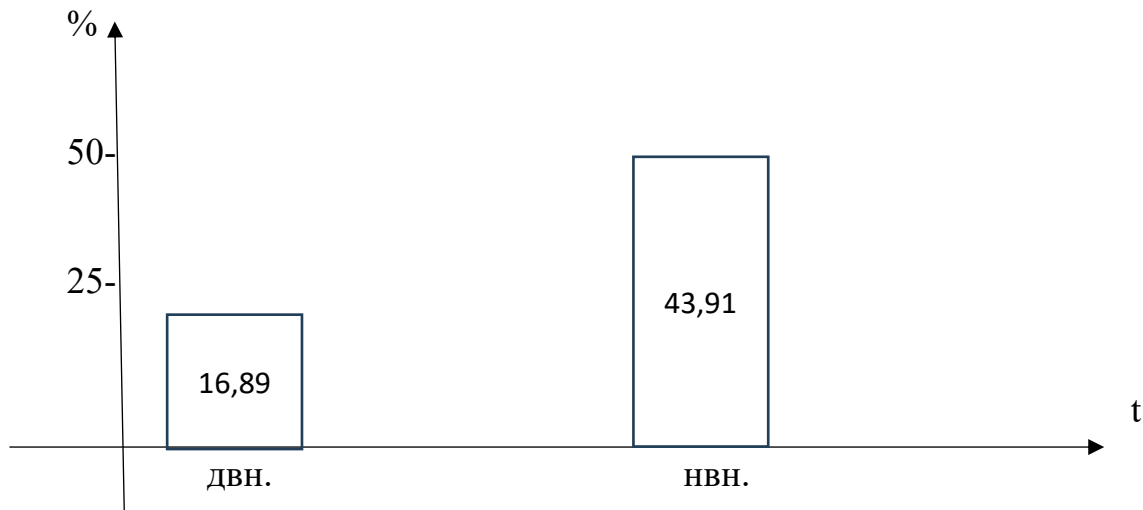
3.2.1 Консонантні структури

Наведений вище аналіз консонантних структур в різні періоди існування німецької мови вказує на окремі особливості в розвитку спостережуваних структур. До них відноситься насамперед збільшення числа приголосних у поствокальній частині слова від трьох (у двн.) до чотирьох (у нвн.). Незважаючи на ускладнення структур, їх загальна частота зустрічаємості в текстах істотно зростає від періоду до періоду (див. мал.3.1). Загальна картина зміни консонантних структур відбиває передусім фонетичні процеси, що мали місце у системі німецької мови.

Наприкінці словоформ (двн.) b, d, g поступово змінилися (нвн.) p, t, k і потім у p^h, t^h, k^h в сучасній мові.

Втрата дзвінкості свідчить про артикуляторне ослаблення змичних, проте утворення потім напружених зімкнених призвело до суттєвого посилення

фонетичної напруги в кінці слова. Опозиція напружених/ненапружених підтримується реалізацією кореневої морфеми у різних граматичних формах. [42]

Мал 3.1 Динаміка зміни частоти зустрічаємості консонантних структур в ДВН. та НВН. текстах

Серед реалізацій одноконсонантної структури -С сонорні не зазнали будь-яких змін за час від перших писемних пам'яток до сучасних текстів німецької мови. Виняток представляє лише [r], який наприкінці словоформ вокалізувався і частково редукувався [ti:^ʁ, mi:^ʁ]. Змінилася африката kh, на місці якої вже в наступному періоді німецької мови був приголосний [k] (volch>volc). До часу ранньовісхонімецьких пам'яток фонема [x] розщепилася на дві: [x] і [ç], щоправда, існування останніх як самостійних фонем у сучасній германістиці окремими вченими оспорується. У цей час поєднання [ng] перетворилося на нову систему німецької мови фонему [ŋ] (ding > Ding). Цікаво відзначити, що дана фонема з'явилася в поствокальній, відносно слабкій позиції складу.

У двоконсонантних поєднаннях структури -СС кінцевий звук зазнав тих самих змін, що у випадку з -С. Окремі поєднання утворилися шляхом переходу -CVC → -CCC, тобто в результаті редукції та зникнення голосного в закореневій частині слова. У подібних словоформах відбулося поступове ослаблення зі втратою дзвінкості приголосних [b, d, g] у позиції -C¹, що призвело до якості ненапружених глухих [p, t, k]. У стародавньому поєднанні -mb відбулися

асимілятивні процеси, що призвели до уподібнення [b] і переходу його в [m] (lamb > Lamm). Типовою для двоконсонантних поєднань у аналізовані періоди була структура -RT з низхідним артикуляторним зміною. [85,18]

Триконсонантна структура -CCC бере свій початок з давньоверхньонімецького періоду, частка якої в текстах до нового часу істотно зросла (порівн.: 1,77% і 2,88%), хоча типовим все завжди залишалося утворення -RST. Збільшення числа реалізації - -CCC пояснюється різними причинами: випаданням редукованого голосного і перетворенням складних структур на простіші (market > markt), поява в дієслівних формах у другій особі теперішнього часу закінчення -st замість -s у див. мові (sihs > sihst, kans > kanst).

На початок новонімецького періоду з'явилися реалізації нової та складнішої структури -CCCC, які мають вигляд -RTST, тобто низхідно-висхідної напруженості подібно до структури -RST. У межах цих реалізацій мають місце ті самі зміни в звуках, що і в інших більш простих структурах (втрата дзвінкості, напружений характер кінцевого зімкненого). [65]

Розглянуті випадки тих чи інших змін у консонантних структури можна розмістити у вигляді, показаному в табл. 3.4

Таблиця 3.4

Звукові зміни у консонантних структурах у різні періоди розвитку німецької мови

№ п/п	Структура	Реалізація структури в періодах	
		двн.	нвн.
1.	-C	-b, -d, -g -kh -x -p, -t, -k	-p ^h , -t ^h , -k ^h -k ^h -x, -ç -p ^h , -t ^h , -k ^h

		-r	-v
2.	-CC	-lb, -nd, -rg -sk -ng -mb -hs	-lp ^h , -nt ^h , -rk ^h -S - ɲ -m -hst
3.	-CCC	-nsk (-rket) -lbs	-nS -rkt -lpst
4.	-CCCC	(-rbist)	-rpst

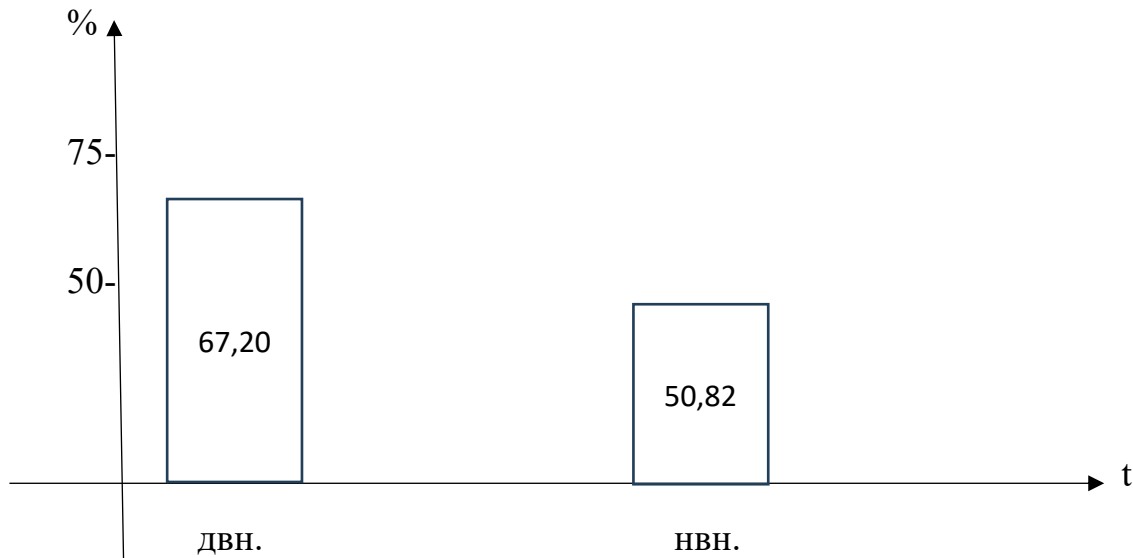
Аналіз показав, що типовим у розвитку одноконсонантних структур починаючи від найдавніших писемних пам'яток німецької мови до її сучасного стану є постійне артикуляторне ослаблення звуків, яке призвело до редукції голосних, в окремих випадках аж до їх зникнення, до стягнення двох фонем в одну, оглушення дзвінких приголосних. Однак в окремих випадках відбулося посилення в абсолютному кінці словоформ, що призвело, наприклад, до зародження напружених зімкнених фонем, до ускладнення флексії.

У реалізації консонантних структур представлені до двох морфем (частина кореня + флексія або суфікс). Потенційно в комбінаціях зімкнених присутній складний розділ, що свідчить про наявність у цьому місці стародавнього морфемного шва. [84]

3.2.2. Одновокальні і більш складні структури

Динаміка аналізованих закореневих структур суттєво змінилася в ході розвитку німецької мови. Частка одновокальних структур у текстах зменшилася у напрямку сучасного стану мови на протилежність консонантним, розглянутим

вище. Статистичні дані відображають загальну тенденцію, що характеризує закореневу частину слова. Дана тенденція полягає у збільшенні консонантних комбінацій внаслідок артикуляторного морфологічного послаблення в кінці слова і поступове притягнення цієї частини до ударного голосного. Розглянемо фонетичні особливості цих структур, зазначені у двох періодах розвитку німецької мови.

Мал 3.2 Динаміка зміни частоти зустрічаємості одновокальних структур в ДВН. та НВН. текстах

Однією з найчастіших у мові виступає структура -CV, яка зазнала під час розвитку мови істотних змін. Найбільш типовим є редукція кінцевого голосного на вигляд [ə] або його повне зникнення (garo > gar, êra > Ehre [-ə]). Оскільки -CV утворює окремий склад, то артикуляторне послаблення голосного, безсумнівно, торкнулося і попередній приголосний. Зімкнений дзвінкий змінився в глухий і потім напружений (feigi > feig [-k^h]), зникли давньонімецькі геміновані приголосні, в кінцевій позиції з'явилися приголосні [x], [ç] (rîhhi > Reich [-ç]), вокалізувався -r і зник [w] (ora > Ohr[o:^ʁ], brawa > Braue). Сонорні [m, n, l] залишилися в тому ж вигляді. Зміни приголосних свідчать про ослаблення напруженості м'язів при проголошенні кінцевого складу. [97]

Давньонімецька структура -CCV зазнала аналогічних змін, кінцевий голосний або зник, або редукувався в [-ə] (gerno > gern, helfa > Hilfe [-ə]). Аналогічно попередньому можна припустити, що артикуляторне послаблення торкнулося і попередній приголосний, який утворює з [-ə] один склад, але ця зміна майже не знайшла відображення на письмі (harti > hart). Однак у формах: enti > Ende [-də] двн. -t як напружений перейшов у ненапружений. Подібні зміни мали місце і в структурі -CCCV (semfti > sanft), в якій зник кінцевий голосний.

Повсюдний перехід давньоверхньонімецьких кінцевих голосних повного утворення в [-e] і потім часте його зникнення в нововерхньонімецьких формах призвів до перетворення одновокальних структур відповідно до виду -C, -CC, -CCC, що тим самим збільшило частку останніх у нововерхньонімецьких текстах.

Цікавим є спостереження за зміною найбільш частотної давньоверхньонімецької структури -CVC. В позиції голосного відбувалися зміни, типові для вищерозглянутих випадків, це перехід голосних у [-e], потім у [-ə] або їх випадання (magad > Magd, deckan > decken [-kən, -kɛ]). Дане артикуляторне ослаблення відноситься і до того, що знаходиться в цьому ж складі наступного згідно. Тут змінилися дзвінки зімкнені в глухі і потім напружені (helid > Held [-lʰ]), іноді в нововерхньонімецькій на їх місці виникав щілинний (ewig > ewig [-ç], wenag > wenig [-ç]). Мала місце також вокалізація [-r] (ackar > Acker [-ɐ]). Всі ці випадки свідчать про ослаблення артикуляції. Початковий приголосний у структурі -CVC схильний до меншою мірою змін, тому що він часто починає склад і стоїть у сильній, превокальній, позиції (biliban > bleiben [-bən, -bn]). Однак тут зникають [w] (drewen > drohen), [h] (zehan > zehn). Аналіз показує, що найбільше артикуляторне послаблення припадає на ділянку голосного і потім на приголосні. Ця закономірність характерна і для інших закоренових структур, у яких випадання голосного призвело до утворення кількох приголосних (ernust > ernst, thionôst > Dienst, angust > Angst).

У структурах з двома голосними в закореневих морфемах ослаблення торкнулося обидва вокальних звуку, у поодиноких випадках зникали обидва голосних (fremidi > fremd), але частіше один з них зникав, а інший редукувався до [-ə]. Іноді послаблювалися ті чи інші приголосні (habaro > Hafer [- fe], menigi > Menge [-ŋe]).

Найбільш типові зміни у закореневій частині слова показані у таблиці 3.5

Таблиця 3.5

Звукові зміни у консонантних структурах у різні періоди розвитку німецької мови

№ п/п	Структура	Реалізація структури в періодах	
		ДВН.	НВН.
1.	-CV	-ra -ni -wa -hhi -gu	-rə, - ^v -n -e,- -ç -k ^h
2.	-CCV	-lti -Ifa	-lt ^h -lfə
3.	-CCCV	-mfti	-nft ^h
4.	-CVC	-nag -lid -wen -kar	-niç, nç -lt ^h -ən -k ^v
5.	-CVCC	-wiht -mant	-mt ^h -çt ^h
6.	-CCVC	-ngil	-ŋəl

7.	-CCVCC	-rnest	-rnst ^h
----	--------	--------	--------------------

Окрім випадків реалізації в нововерхньонімецькій мові зімкнених напружених, у всіх структурах відмічено артикуляторне послаблення звуків, що входять до них, насамперед голосних. Комбінації приголосних, що утворилися, тяжіють до кореневого ударного голосного (фонетична атракція). У структурах представлені до двох морфем -частина кореня та суфікс або флексія, або частина кореня. Збільшення числа приголосних свідчить про тенденцію до компресії інформації в межах складової одиниці. Ця тенденція зростає з розвитком мови.

Загалом сучасна німецька мова відображає той стан граматичної системи, що закріпилося в мові в ранньонімецький час. Фонетичні структури, як і раніше, відображають ту загальну тенденцію редукції звуків, яка бере свій початок з дописемного періоду німецької мови. Консонантні структури реалізуються в основному в іменах з нульовою флексією і свідчать про безперервне збільшення їх частоти в текстах. Таке положення викликане елізією голосних наприкінці слова, внаслідок чого утворені поєднання приголосних, що утворилися, примикають до кореня слова. Аналогічні зміни у напрямі фонетичного спрощення і стягнення до кореневого голосного мають місце і в інших фонетичних структурах- одновокальних і більш складних. Як було показано вище, звукові зміни наприкінці слова відбувалися під впливом перебудови граматичної системи та утворення у ній нових категорій. Однак у фонотактиці кінця слова реалізуються і фонематичні протиставлення, характерні лише для цієї позиції слова (див. вище). Останнє свідчить про деяке артикуляторно-акустичне посилення у цій частині слова, що відбувалася на тлі загальної редукції ауслауту. [48, 70, 75]

ВИСНОВКИ

Дослідження структури складів в мові залишаються актуальними для наукового співтовариства як в Україні, так і в інших країнах. Що стосується історичного розвитку складу та його експериментально-фонетичного аналізу, науковці вже здійснили значний внесок у цю галузь. Деякі з провідних фахівців у цьому напрямку включають Л.Г. Прокопову, О.І. Стеріополо, В.Г. Таранець, І.Г. Кулина та інших.

Л.Г. Прокопова в своїх дослідженнях звертає увагу на історичні аспекти розвитку складової структури та взаємозв'язок звукових змін у різних етапах мовного розвитку. О.І. Стеріополо зосереджується на експериментальних методах аналізу фонетичних характеристик складу та його впливі на сприйняття мови.

Вчені також класифікують звукові зміни на два основних типи – ті, які не порушують фонетичну систему мови, і ті, що призводять до появи та зникнення фонем, створення нових звукосполучень. Ця класифікація базується на роботах В.Г. Таранця, який проаналізував важливі аспекти фонетичних та фонологічних змін у мовному розвитку.

Також варто враховувати, що на фонетичний вигляд слів впливають не лише фонетичні, але і лексико-граматичні чинники. Вивчення взаємодії цих факторів дозволяє краще розуміти природу фонетичних змін та їх роль у формуванні вимови слів.

Ці наукові дослідження відкривають нові горизонти для розуміння фонетичної структури складів та динаміки їх розвитку в мовах, сприяючи розвитку лінгвістичної науки.

Перша частина нашого дослідження присвячена розвитку закоренових структур в двн. мові на основі двн. текстів. Аналіз закоренової структури давньоверхньонімецького слова, що доводиться на його ненаголошену частину,

дозволив зробити висновок, що типовими для давньонімецьких текстів є кінцеві одновокальні утворення, що налічують 13 різних структур (67,70%). Серед них найбільш частотні - CVC (23,75%), -CV (16,5%), -CCV (10,98%), створюючи окремі від кореневої частини складові одиниці. Характерними рисами для одновокальних структур є наступні:

1) Як складотворний виступає голосний; у цій позиції уживаються всі голосні фонemi давньоверхньонімецької мови (довгі і короткі). Це свідчить про велику фонемну значущість заударної частини слова, її автономність в структурі слова. На користь даного висновку свідчить також чергування голосних (аблаут) в даному мовному відрізку. За відміченими ознаками дана закоренева частина не відрізняється від початку двн. слова.

2) У превокальній частині може уживатися до трьох приголосних (аналогічно початку слова), проте ці поєднання істотно відрізняються від початкових. Тут представлені кінцеві послідовності в основному з невисхідною артикуляторною напругою, серед яких типовим є поєднання -RT (на початку слова -TR). Тобто, закоренева частина, представляє своїми консонантними структурами "дзеркальне" віддзеркалення по відношенню до кореня слова (у структурі слова: TRVRT).

У поствокальній частині консонантні утворення не відрізняються від превокальних, розглянутих вище, і утворюють типову структуру виду -RT.

3) По відношенню до окремих приголосних слід сказати, що в превокальній частині уживаються всі приголосні (окрім j), у поствокальній представлені також фактично всі приголосні (окрім j, w). В межах слова приголосні j, w зустрічаються тільки в початковій ударній позиції. Мабуть, заударна частина двн. слова в деякій мірі являє собою артикуляторне послаблення в порівнянні з початковою. Про таку особливість кінця слова свідчить також вживання на письмі великого числа фонетичних варіантів тих самих фонем типу p/b, t/d, k/g, k/h. Не дивлячись на деяку фонемну розмитість, все ж таки закоренева частина свідчить

про опозицію глухих і дзвінких проривних приголосних, проривних та щілинних, шумних і сонорних.

Після одновокальних по частоті зустрічальності в дивн. текстах йдуть консонантні структури (16,89%). До них відносяться поєднання -С, -СС, -ССС які, як показав аналіз, походять від складніших германським утворенням типу -CV, -CVC. Останні в результаті артикуляторного послаблення загубили голосний і у вигляді одиничних приголосних прилучилися фонетично до наголошеного складу. Структура -СС не відрізняється від розглянутих вище особливостей поєднань приголосних.

Найменшу частку складають двовокальні і більш складні закореневі поєднання (15,41%). Структурно вони не відрізняються від розглянутих вище випадків, проте розпадаються зазвичай на дві частини, що представляють окремі морфемні утворення. Аналіз показав, що ці структури представляли у минулому складні слова, в яких друга (кінцева) частина мала семантичну ознаку, але з розвитком мови перетворилася в граматичний формант. У структурах зазвичай взаємодіють частина кореня і суфікс або флексія.

В світлі проведеного аналізу можна визначити, що фонетичні процеси, спостережувані в закореневій частині стародавнього німецького слова, не лише відображають етапи історичного розвитку мови, але також вказують на нові тенденції в еволюції сучасної німецької лексики. Зокрема, науковці, такі як Л.Г. Прокопова, О.І. Стеріополо, В.Г. Таранець, І.Г. Кулина, в своїх дослідженнях звертають увагу на два основних типи звукових змін.

З одного боку, це зміни, які, хоча відбуваються в звуковій структурі мови, не порушують її фонетичну систему. Це може включати у себе фонетичні трансформації, що не впливають на фонематичний склад мови, але можуть визначати внутрішню структуру слів.

З іншого боку, вчені вказують на зміни, які призводять до виникнення та зникнення фонем, а також до появи нових звукосполучень. Ці фонетичні

трансформації можуть бути спричинені різноманітними чинниками, включаючи лексико-граматичні та інші лінгвістичні властивості. Такий комплексний підхід дозволяє краще зрозуміти не лише фонетичний вигляд німецького слова, а й його лексико-граматичні взаємозв'язки, що важливо для вивчення еволюції мови.

У ході другої частини дослідження фонотактичної структури слова і її функціональна значущості в різні періоди існування німецької мови були отримані наступні результати:

1. Аналіз 2000 лексичних одиниць (1000 у нововерхньонімецькій, 1000 у давньоверхньонімецькій) у давньоверхньонімецьких, та нововерхньонімецьких текстах дозволив виділити три групи закореневих структур: консонантні, одновокальні та складніші фонотактичні моделі кінця слова. До найчастіших відносяться одновокальні структури, проте їхня частка починаючи з давньоверхньонімецького періоду помітно зменшується (пор.: 67,70% -50,82%). Згідно з дослідженими періодами розвитку німецької мови зростає частота вживання в мові консонантних утворень по відношенню до теперішнього часу (пор.: 16,89% -43,01%). Наведені статистичні дані свідчать про великі зміни у закореневій частині німецьких словоформ, що припадають на різні періоди існування мови.

2. Серед одновокальних структур у ході розвитку мови стався перерозподіл у їхній вазі у проаналізованих текстах, хоча кількість різних структур у принципі не змінилася. У найдавніший час найбільш частотними були -CVC, CV, CCV, у текстах сучасної мови CCCC, CCC, що свідчить про ускладнення фонотактики останніх. Викликано це фонетичними процесами, що мали місце у їх структурі. До суттєвих особливостей динаміки зміни одновокальних структур належить таке:

а) у давньоверхньонімецьких текстах на місці голосного виступають різні звуки повного утворення, які потім редукуються в [ə] або зовсім зникають. Ненаголошене становище вокального звуку історично призвело до втрати

колишньої фонематичної помітності, що свідчить про суттєве артикуляторне ослаблення в цій позиції закореневої частини слова. У результаті відбулася уніфікація багатьох закінчень. Збереглися голосні повного утворення лише в пізніх запозиченнях і в так званих "важких" суфіксах. Останні мають певну лексичну значимість, завдяки якій голосні зберегли свою якість

б) У превокальній частині кінця слова вживається до трьох приголосних у давньоверхньонімецьких текстах і до п'яти у сучасній мові. Приголосні утворюють низхідну (-RT) або низхідно-висхідну зміну (-RST) артикуляторної напруженості, "дзеркальним" відображенням по відношенню до початкової структури в слові. Складоподіл відбувається після сонорного, що примикає до ударного голосного кореня. Однак наявність перед сонорним потенційного складного розділу свідчить про те, що етимологічно даний приголосний як носій суфіксальної морфеми в минулому відокремлювався від кореня. Загалом дані приголосні зазнали несуттєвих змін, і позиція може розглядатися як відносно сильна.

в) У поствокальній частині одновокальних структур використовується до трьох приголосних, що утворюють переважно низхідну зміну артикуляторної напруженості. У ході розвитку мови тут відбулися зміни, внаслідок яких випали редуковані голосні та утворилися комбінації приголосних звуків. Загалом у цій частині слова мало місце артикуляторне ослаблення, крім окремих випадків абсолютного кінця слова.

В одновокальних закореневих структурах реалізується частина кореня або частина кореня та суфікс (або флексія). Найбільше ослаблення посідає голосний і поствокальні приголосні, які стосуються переважно до флексивної морфеми. Придбання кінцевої частини слова відбувається у напрямку ударного кореневого голосного, що призводить до великої інформативності перетвореної компресії мови структури.

2. Консонантні закореневі структури характеризуються істотним підвищенням частоти їх зустрічаємості, починаючи з найдавнішого часу до сьогодні (порівн.: 16,89% -43,97%). Пояснюється це насамперед великим фонетичним ослабленням кінцевої частини словоформ, у результаті якого редукувалися і потім випали голосні, й у результаті якого багато реалізацій одновокальних структур перетворилися на консонантні. Поєднання приголосних, що утворилися, фонетично приєдналися до ударного голосного і разом з ним вони утворюють складову одиницю. В результаті цього процесу в одному складі в сучасній мові стали реалізовуватися корінь і флексія (або суфікс), в стародавніх текстах тут були два склади. Типовим є двоморфемне наповнення мови, що свідчить про компресію мовної інформації. У текстах сучасної німецької мови зустрічається до чотирьох приголосних у консонантних реалізаціях. Тому, що всі вони утворюють поствокальну частину в складі, тут відсутні дзвінки шумні і представлена низхідна або низхідно-висхідна артикуляторна зміна.

3. Частка двовокальних і складніших структур у текстах зменшується у ході розвитку німецької мови (порівн.: 15,41%- 5,27%). Пояснюється це тими самими причинами - випаданням редукованих голосних та перетворенням двовокальних структур на одновокальні. В усіх випадках представлено до двох морфем.

4. Аналіз різних реалізацій закорених структур дозволяє відзначити найбільш сильне артикуляторне послаблення на ділянці голосної та поствокальної частини, яке мало місце протягом усієї історії розвитку німецької мови. Однак поряд з послабленням слід відзначити і деяке посилення напруженості в абсолютному кінці реалізацій. У цій позиції виникали нові фонemi [-S, -η, -ς, -v], протиставлені іншим фонемам. Збільшення фонематичної помітності пояснюється тим, що тут реалізується флексія чи в окремих випадках суфікс.

Кореневий голосний є ядром словоформи, в якому зосереджені смисловий центр та найбільша фонетична напруга. Цей голосний тримає все слово, у його підпорядкуванні знаходиться вся закоренева частина.

Дослідження фонематичної структури кінця слова у німецькій мові та отримання результатів у вигляді динаміки зміни та особливостей розвитку кінцевої частини слова дозволяє прогнозувати ці тенденції на майбутнє. В цьому плані науково перспективним виглядає вивчення варіативності фонетичних реалізацій кінця слова в сучасній німецькій мові, що має практичну значущість для методики викладання німецької мови як іноземної та при виборі перспективних варіантів вимовляння звуків у словах щодо орфоепічних правил у сучасній німецькій мові. Деякі моменти практичного застосування результатів дослідження представлені нами в доповіді на одній із конференцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко О.Ю. Вступ до германського мовознавства. – Житомир: ЖДУ, 2010. – 178 с.
2. Бублик В. Н. Історія німецької мови: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.
3. Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV- XIII ст.). Київський національний лінгвістичний ун-т. - К.: Видавничий центр КНЛУ, 2003. - 328 с.
4. Голубенко Л. М., Кулина І. Г., Березіна Ю. О. Історія німецької мови: практикум з курсу / укл. Л. М. Голубенко, І. Г. Кулина, Ю. О. Березіна // Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса: Фенікс, 2017. – 68 с.
5. Голубенко Л. М., Кулина І. Г., Козак Т. Б. Вступ до германської філології: практикум до курсу / укл. Л. М. Голубенко, І. Г. Кулина, Т. Б. Козак. Одеса: Фенікс, 2019 – 152 с.
6. Голубенко Л.М., Кулина І.Г., Козак Т.Б. Практикум з курсу «Вступ до германської філології» , Одеса: Фенікс, 2019, 152 с.
7. Гонта І.А. Вступ до германської філології. – К.: КМУ, 2003. – 68 с.
8. Денисова С.П. Лінгвістика на зламі наукових парадигм: від Фердинанда де Соссюра до Ноама Хомського. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: «Філологія». 2013. Т. 16. № 1. С. 31–36.
9. Жлуктенко Ю.О., Яворська Т.А. Вступ до германського мовознавства. К.: Вища школа, 2006. 160 с.
10. Кулина І. Г., Янер О.С. Історія німецької мови. Навчальний посібник – Одеса, Фенікс, 2023, 120с
11. Кулина І. Г., Янер О. С. Вступ до германської філології: навч.-метод. посіб. 2-ге вид., доп. / уклад.: Одеса: Фенікс, 2024. – 160 с.

- 12.Левицький В.В. Етимологічний словник германських мов. Вінниця: Нова книга, 2010. – Т. 1, 616 с., Т. 2, 368 с.2
- 13.Левицький В.В. Історія німецької мови. Вінниця: Нова книга, 2007. 186 с.
- 14.Левицький В.В. Історія німецької мови. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. — Вінниця: Нова книга, 2007. – 216 с.
- 15.Левицький В.В. Історія німецької мови., Вінниця, Нова Книга, 2007, 214с
- 16.Левицький В.В. Основи германістики. Вінниця: Нова книга, 2008. 502 с
- 17.Левицький В.В., Кійко С.В. Практикум до курсу “Вступ до германського мовознавства”. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 192 с.
- 18.Максимчук Б.В. Історія німецької мови: практичний курс. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 279 с.
- 19.Максимчук Б.В., Петрашук Н.Є. Історія німецької мови: практичний курс. Львів: ЛНУ, 2003. 298 С.
- 20.Навчально-методичний посібник для студентів факультету іноземних мов. К.В. Бучіна, О.Ю. Малая. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 144 с.
- 21.Пересада І. В. Фонетична структура слова і особливості її розвитку в німецькій мові (діахронічне дослідження). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 –Одеса, 2003. -36с
- 22.Петренко О.Д. Соціофонетична варіативність сучасної німецької мови у Німеччині. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 –К.: вид-во Київського ун-ту, 2020 -36с
- 23.Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: Монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2020. 292 с.
- 24.Прокопова Л.І. Тенденції розвитку сучасної німецької мови // Мовознавство , 2002. – Вип.2. – С. 63-66
- 25.Селіванова О.О. Лінгвістика енциклопедія. Полтава. Довкілля- К; 2010, 843с

- 26.Стеріополо О.І. Теоретичні засади німецької фонетики, Вінниця, Нова книга, 2017, 316с
- 27.Ступак І. В. Функціонування системи голосних фонем перед приголосним [r] у підготовленому і спонтанному мовленні (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецької мови): Автореф. дис... канд.. філол. наук: 10. 02. 04. - К., 2003. - 20 с.
- 28.Таранець В.Г. Діахронія мови: Збірка статей, Одеса: Друкарський дім, 2008, 232 с.
- 29.Таранець В.Г. Енергетична теорія мови / В.Г. Таранець – 2-е вид. доп. Одеса: Друкований дім, 2014. – 188 с.
- 30.Таранець В. Г. Склад як основна мовленнєва одиниця при вивченні іноземної мови // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної: Матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції (Редколегія: Зернова В. К. та ін.) - Полтава, 2002. - С. 285-288.
- 31.Філологічні студії (Studia Philologica): зб. наук. праць / ред. колегія: І.Р. Буніятова, Л.І. Белєхова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — Вип. 1. — 136 с.
- 32.Щигло Л.В. Розвиток словотвірної системи німецької мови як синергетичний процес. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. Т.2. № 38. С. 181 – 184.
- 33.Beck F. Deutsche Kanzleisprache im Mittelalter und der frühen Neuzeit. München: Oldenbourg Verlag, – 2020. – 412 S.
- 34.Becker L. Phonetic Changes in German Dialects. Berlin: De Gruyter. – 2021. – 320 S.3
- 35.Berner E., Wolf, Norberd R., Schmidt W., Langner H. Geschichte der deutschen Sprache. Teil 1 und Teil 2. — S. Hirzel Verlag, 2020. ß 509 s.

36. Besch, W., Knoop, U., Putschke, W., & Wiegand, H. E. Geschichte der deutschen Sprache: Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung. Berlin: Walter de Gruyter, – 2003. – 1056 S.
37. Braun P. Personenbezeichnungen: Der Mensch in der deutschen Sprache / Peter Braun. — Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2019. — 153 s.
38. Braune Wilhelm Althochdeutsche Grammatik I, 2018, 582S
39. Braune, W., & Heidermanns, F. Althochdeutsche Grammatik. 16. Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, – 2018. – 420 S.
40. Bublyk W.N. Geschichte der deutschen Sprache / W.N. Bublyk – Вінниця: Нова книга, 2004. – 266 с.
41. Christian K.: Der Ackermann. Frühneuhochdeutsch/Neuhochdeutsch, Stuttgart, 2000.
42. Ebert, R. P. Frühmittelalterliche Dialekte des Deutschen: Zur Entwicklung der althochdeutschen Sprachlandschaft. München: – 2003. – 276 S.
43. Eichler E. Der Name in Sprache und Gesellschaft, Beiträge zur Theorie der Onomastik / Ernst Eichler. — Berlin: Akademie Verlag, 2000. - 406 s.
44. Ernst R. Deutsche Sprachgeschichte, UTB basics. Facultas Verlags- und Buchhandels A G Wien, Printed in Germany, 2006, 254S.
45. Fleischer W. Kleine Enzyklopädie Deutsche Sprache / W. Fleischer, G. Helbig, G. Lerchner. — Berlin: Bruxelles, 2001. — 845 s.
46. Ganslmayer C., Schwarz C. Historische Wortbildung: Theorien – Methoden – Perspektiven. – Georg Olms Verlag AG, Hildesheim, 2021. – 453 S.
47. Grimm J. Deutsche Grammatik. Bd.1-4. Göttingen: Dieterich, 1822-1837.
48. Grünberg H. Low German Dialects and Their Influence on Modern German. Frankfurt: Campus Verlag. – 2022. – 275 S.
49. Hartmann S. Deutsche Sprachgeschichte. – Narr Francke Attempo Verlag, 2018. – 376 s.4

50. Haß-Zumkehr U. Deutsche Wörterbücher - Brennpunkt von Sprach- und Kulturgeschichte / Ulrike Haß-Zumkehr. - Berlin-New York: Walter de Gruyter, 2019. - 436 S.
51. Henne H. Nachdenken über Wörterbücher: Historische Erfahrungen. In: Drosdowski, Günther/ Henne, Helmut/ Wiegand, Herbert Ernst: Nachdenken über Wörterbücher / Helmut Henne. - Wien-Zürich: Mannheim, 2018. - S. 749.
52. Hoffmann A. Middle High German: Structure and Influence. Munich: C.H. Beck. – 2020. – 340 S.
53. Hoppe R. Reformation und deutsche Sprache: Politische und gesellschaftliche Auswirkungen auf die Literatur. Berlin: De Gruyter, – 2015. – 287 S.
54. Hübner G. Ältere deutsche Literatur / G. Hübner – A. Francke Verlag Tübingen, 2015. – 2. Auflage. – 357 S.
55. Klausmann H. Kleiner Sprachatlas von Vorarlberg und Liechtenstein. Studienverlag, 2017, 220 S
56. Klausmann H. Regionalismen in der schriftlichen Standardsprache. Sprachkultur – Regionalkultur. Neue Felder kulturwissenschaftlicher Dialektforschung (Studien und Materialien des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen, 49). Tübingen, 2014, S. 96 – 120.
57. Klausmann H. Schwäbisch: Schwätz g'scheit, schwätz schwäbisch. Theiss in Wissenschaftliche Buchgesellschaft (WBG), 2014, 192 S.
58. Klein W. Althochdeutsch und seine Dialekte: Eine Einführung. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, – 2009. – 389 S.
59. Kloss G. Historical Linguistics and the German Language. Stuttgart: W. Kohlhammer. – 2020. – 210 S.
60. König W. Dialektwörterbuch von Bayerisch-Schwaben: Vom Allgäu bis zum Ries (Schriftenreihe der Bezirksheimatpflege Schwaben zur Geschichte und Kultur). Wißner-Verlag, 2014, 180 S.5

- 61.König W. dtv-Atlas Deutsche Sprache. Deutscher Taschenbuchverlag, 2011, 256 S.
- 62.Kramer R. Phonetic Features of Low German Dialects. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag. – 2021. – 290 S.
- 63.Knauss P. Language contact and linguistic change along the Rhine. Cambridge University Press. – 2012. – 328 S.
- 64.Leonhardt N. K. Dialektgrenzen als soziokulturelle Konstrukte. Subjektive Sprachräume in Nord – Baden – Württemberg. Eberhard Karls Universität Tübingen, 2014, 274 S.
- 65.Leonhardt N. K. Dialektgrenzen als soziokulturelle Konstrukte. Subjektive Sprachräume in Nord — Baden — Württemberg. Dissertation. Universität Tübingen, 2015, 274 S.
- 66.Levy M. Articles and Adjectives in German Dialects. Bonn: Roman & Gärtner. – 2022. – 250 S.
- 67.Lewizkij, V., & Pohl, H. -D. Geschichte der deutschen Sprache. Winnyzja, Nova Knyha. – 2010. – 254 S.
- 68.Mailhammer, R. The Germanic Strong Verbs. Berlin: Walter de Gruyter. 2005. – 271 S.
- 69.Meibauer Jörg, Demske Ulrike, Geilfuss-Wolfgang Jochen, Pafel Jürgen, Ramers Karl Heinz. Einführung in die germanistische Linguistik, 2015, 372 S
- 70.Müller H. Phonetik und morphologische Merkmale der oberdeutschen Dialekte. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. – 2013. – 325 S.
- 71.Müller S.: Althochdeutsche Literatur. Eine kommentierte Anthologie, Stuttgart, – 2007.
- 72.Müller T. The Evolution of German Syntax. Heidelberg: Springer. – 2018. – 365 S.
- 73.Niebaum H. / Macha J. Einführung in die Dialektologie des Deutschen, 2., neubearbeitete Auflage. Max Neimeyer Verlag, Tübingen 2006, 256 S.

74. Paul H. Mittelhochdeutsche Sprachwissenschaft. Berlin: De Gruyter Mouton. – 2014. – 283 S.
75. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte: 10., unveränderte Auflage Studienausgabe, Berlin, New York: De Gruyter, 2010. – 442 S.6
76. Paulus F. Der Übergang zwischen Dialekten im mittelalterlichen Deutschen. München: Fink. – 2016. – S. 13 – 41.
77. Riecke Jörg Geschichte der deutschen Sprache, 2016, 277 S
78. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Thea Schippan. — Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2002. — 305 s.
79. Schmid Hans Ulrich Einführung in die deutsche Sprachgeschichte, 2017, 314S
80. Schmid H. U. Einführung in die deutsche Sprachgeschichte. Metzler Stuttgart, Weimar: S. Hirzel Verlag. – 2009. – 299 S.
81. Schmid H. U. Einführung in die deutsche Sprachgeschichte / J. B. Metzler. Leipzig: Sprinter-Verlag, 2024. – 4 Aufl. – 434 S.
82. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache / W. Schmidt – S. Hirzel Verlag, Stuttgart, 2007. – 10. Aufl. – 489 S.
83. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. Ein Lehrbuch für das germanistische Studium, verbesserte und erweiterte / Wilhelm Schmidt. Stuttgart: S. Hirzel, 2019. - 517 S.
84. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache: Ursprung und Entwicklung der deutschen Dialekte. Leipzig: Reclam. – 2010. – 279 S.
85. Schmidt W. The Second Consonant Shift: Effects and Consequences. Berlin: Walter de Gruyter. – 2019. – 280 S.
86. Schmidt W., Berner E., Wolf N., Langner H. Geschichte der deutschen Sprach. Teil 1 und 2. Ein Lehrbuch für das germanistische Studium. – 12 Aufl. Hirzel Verlag. – Stuttgart, 2020. – 509 S.

87. Schneider H. Die deutsche Sprachgeschichte und ihre literarischen Dimensionen im Frühneuhochdeutschen. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, – 2016. – 301 S.
88. Schweikle G. Germanisch-deutsche Sprachgeschichte im Überblick / G. Schweikle - Stuttgart: Metzler, 1987. - 2., verb. u. erg. Aufl. - 272 S.
89. Schützeichel R. Althochdeutsches Wörterbuch. Tübingen: Max. Niemeyer Verlag, 2006. – 6., erg. Aufl. – 443 S.
90. Sonderegger S. Althochdeutsche Sprache und Literatur: Eine Einführung in das älteste Deutsch / Stefan Sonderegger. – Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2018. – 390 S.
91. Sonderegger, S. (2003). Althochdeutsche Sprache und Literatur. Walter de Gruyter.⁷
92. Stedje A. Deutsche Sprache gestern und heute. Wiehelm Fink UTB Verlag, Stuttgart, 2007, 277 S
93. Speyer A. Deutsche Sprachgeschichte / A. Speyer – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2010. – 128 S.
94. Stein J. Die Entwicklung der deutschen Schriftsprache im Spätmittelalter und der Frühen Neuzeit. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, – 2016. – 294 S.
95. Steinmeyer E. Die kleineren althochdeutschen Sprachdenkmäler / E. Steinmeyer - Berlin, Zürich: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1963. - 2. Aufl. - 408 S.
96. Studie A. Deutsche Sprache gestern und heute / A. Studie - Wilhelm Fink, 2007. - 6. Auflage.- 277 S.
97. Wiesinger P. Die sprachlichen Grundlagen des Althochdeutschen und die Dialektgliederung. Stuttgart: Metzler, – 2006. – 314 S.
98. Wolf N. Althochdeutsche Literatur und ihre gesellschaftliche Einbindung: Sprachhistorische Aspekte und Entwicklungen. Köln: – 2001. – 447 S.
99. Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart. - Francke, 2004. - 318 S.

100. Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. Francke Verlag Tübingen und Basel, 2009, 330 S.
101. Zehetner L. Bairisches Deutsch: Lexikon der deutschen Sprache in Altbayern. edition vulpes, 2018, 502 S.
102. Zehetner L. Basst scho!: Wörter und Wendungen aus den Dialekten und der regionalen Hochsprache in Altbayern. edition vulpes, 2016, 208 S.
103. Zimmermann S. Grammatikvermittlung in Deutschlehrbüchern der Jahrgangsstufe 5. Die Wortarten Substantiv, Verb und Adjektiv. – GRIN Verlag, 2017. 18 S.

СПИСОК ТЕКСТІВ ТА СЛОВНИКІВ

1. Левицький В.В. Етимологічний словник германських мов. Вінниця, Нова Книга, 2010, Т. I – 616 с, Т. II – 368 с.
2. Altdeutsche Texte. Ausgewählte und kommentierte von Mettke H.- Leipzig: Bibliographisches Institut, 1970.-487 S.
3. Althochdeutsche Literatur von der «Benediktinerregel» zum «Ezzolied». - Berlin, 1979.-370 S.
4. Althochdeutsches Wörterbuch / R. Schützeichel // Tübingen: Max. Niemeyer Verlag, 2006. - 6., erg. Aufl. - 443 S.
5. Duden. Aussprachwörterbuch. Der Große Duden.. - Mannheim, 2006.- 791 S.
6. Duden. Etimologie. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache. - Bd.7.- Mannheim, 2006.-816 S.
7. Duden - Das Bedeutungswörterbuch — Berlin: Bibliographisches Institut GmbH, 2018. — 1184 s.
8. Duden. Das Herkunftswörterbuch: Etymologie der deutschen Sprache/Duden- Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2006. – B. 7.4. Aufl., 960 S.
9. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache Dieter Götz, Günther Haensch, Hans Wellmann, Berlin, München, Wien, Zürich, New York, 2010, 1343 S.
- 10.Lutz Seiler „Kruso“, Suhrkamp Verlag Berlin, 2014 — 480 S.
- 11.Moritz von Uslar „Deutschboden Eine teilnehmende Beobachtung“,by Verlag Kiepenheuer & Witsch GmbH & Co. KG, Köln, 2010 — 384 S.
- 12.Peter Wawerzinek „Raben Liebe“, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln, 2010 — 432 S.
- 13.Piper P. Die Schriften Notkers und seiner Schule. - Bd. 2.: Psalmen und Katechetisch Denkmäler nach St. Galler Handschriftengruppe. -Freiburg I. B. und Tübingen: Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr, 1883.-350 S.

14. Pretzel, U. Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Mit den Nachträgen von Ulrich Pretzel. 38., unveränderte Auflage. Stuttgart: S. Hirzel, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1992. – 499 S.
15. Schutzeichel R. Althochdeutsches Wörterbuch.- Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 6 Auflage, 2006, 443 S
16. Wahrig Deutsches Wörterbuch Bertelsmann Lexikon Institut, Verlag GmbH, Gütersloh/München, 2006, 1728 S